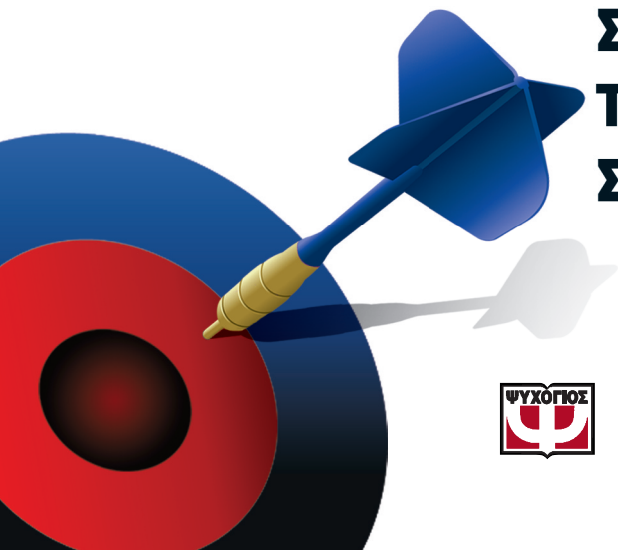

ΜΑΪΚΑ ΤΖ. ΚΕΪΣΙ

Η
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ
ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ
ΤΑΞΗΣ

**ΠΩΣ
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΚΡΙΣΗ
ΣΥΝΕΤΡΙΨΕ
ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΣΥΝΟΧΗ**

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: THE UNFAIR TRADE – HOW OUR BROKEN
GLOBAL FINANCIAL SYSTEM DESTROYS THE MIDDLE CLASS

Από τις Εκδόσεις Crown Business, Νέα Υόρκη 2012

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Η καταστροφή της μεσαίας τάξης – Πώς η οικονομική
κρίση συνέτριψε την κοινωνική συνοχή**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Michael J. Casey

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Βιλελμίνη Σωσώνη

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Κασαπίδης

ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνια Λαδοπούλου, Ραλλού Ρουχωτά

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Σταμάτιος Κοτσάτος & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Michael J. Casey, 2012

© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Liangpn/iStockphoto

This translation published by arrangement with Crown Business, an imprint
of the Crown Publishing Group, a division of Random House, Inc.

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2013

ISBN 978-960-496-643-1

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

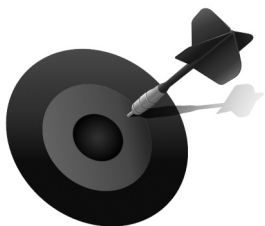
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομυχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΜΑΪΚΑ ΤΖ. ΚΕΪΣΙ

Η
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ
ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ
ΤΑΞΗΣ

**ΠΩΣ
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΚΡΙΣΗ
ΣΥΝΕΤΡΙΨΕ
ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΣΥΝΟΧΗ**

Μετάφραση: Βιλελμίνη Σωσώνη
Πρόλογος στην ελληνική έκδοση: Γιώργος Σταθάκης

Στη Ζόι και την Ανάλια

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος στην ελληνική έκδοση</i>	11
<i>Εισαγωγή: Η θέα από την οδό Τζέιμς</i>	17

Μέρος πρώτο

Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

1: Τα αίτια της δυσλειτουργίας: πώς φτάσαμε στη σημερινή κατάσταση	55
2: Ο μέσος πολίτης: βουλιάζοντας στη δίνη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής ρευστότητας	101
3: Αρετές και διαστροφές: ο γρίφος της αποταμίευσης και του χρέους	153
4: Οι τεράστιες επιπτώσεις από την ακόρεστη δίψα της Κίνας	204
5: Φρενήρης κούρσα προς τον πάτο: οι χαμένοι της παγκόσμιας οικονομίας	246

Μέρος δεύτερο

Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

6: Το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα μεταξύ σφύρας και άκμονος: πολύ μεγάλο για να αποτύχει	
---	--

και πολύ μεγάλο για να επιτύχει	281
7: Το μικρό έθνος που τα κατάφερε: μείωσε το μέγεθος των τραπεζών και έβαλε τους τραπεζίτες στη θέση τους.....	339
8: Οι χώρες PIIGS και η συστημική κρίση: όταν οι άγγυπνοι φρουροί των ομολόγων εξοργίζονται	392
9: Η μηχανή της παγκόσμιας ρευστότητας	452
10: Τι πρέπει να κάνουμε; Προς ένα λιγότερο ταραχώδη πλανήτη.....	490
 <i>Σημειώσεις</i>	 526
<i>Ευρετήριο</i>	559
<i>Ευχαριστίες</i>	563

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τι συνδέει τις μοίρες των πιο διαφορετικών ανθρώπων στις πιο απομακρυσμένες γωνιές του πλανήτη; Τι συνδέει ένα μουσικό κρουστών σε μια κεντρική πολιτεία των ΗΠΑ, ένα σχεδιαστή επίπλων κουζίνας στην Ισλανδία, μία εργάτρια συναρμολόγησης iPad στην Κίνα, έναν πρώην κτηνοτρόφο και νυν παραγωγό σόγιας στην Αργεντινή, έναν αποταμιευτή σε μία επαρχιακή πόλη της Ελλάδας και έναν ακριβοληρωμένο μεταλλωρύχο στην Αυστραλία;

Ο πετυχημένος μουσικός κρουστών στις ΗΠΑ είδε τη ζωή του να ανατρέπεται, όταν αισθάνθηκε τα τελευταία χρόνια ότι βρέθηκε αντιμέτωπος με την κρίση της μουσικής βιομηχανίας και βίωσε τον ανταγωνισμό από αυτόματες μηχανές ρυθμών να χρησιμοποιούνται όλο και πιο συχνά. Την ίδια στιγμή, το συντηρητικό στεγαστικό του δάνειο μετατράπηκε, μετά την κρίση του 2008, σε μίαν απειλή για τα οικονομικά του, καθώς οι συνεχείς αναδιαρθρώσεις του δανείου του εξακολουθούσαν να προσθέτουν, αντί να αφαιρούν, στο χρέος του και η αξία του σπιτιού του παρέμενε κατώτερη του ίδιου του δανείου.

Ο σχεδιαστής επίπλων στην Ισλανδία βίωσε μία εκρηκτική δεκαετία, όπου η ζήτηση και η κατανάλωση νέων επίπλων κουζίνας έφτασε στο ζενίθ, πριν να εκμηδενιστεί με την κατάρρευση των τραπεζών. Εκείνη την περίοδο διαπιστώθηκαν οι εφιαλτικές όψεις της μετατροπής της Ισλανδίας σε χρηματοπιστωτικό κέντρο το οποίο διαχειριζόταν αποταμιεύσεις από την Αγγλία, την Ολλανδία και αλλού, όταν κατέρρευσε, αφήνοντας χρέος για κάθε Ισλανδό 320.000 δολάρια.

Η εργάτρια συναρμολόγησης του iPad ήταν μέρος της τεράστιας μετανάστευσης από την ενδοχώρα στα παράλια της Κίνας –μία εκ των 300 εκατομμυρίων ανθρώπων– που εργαζόταν στη μεγαλύτερη μηχανή παραγωγής αγαθών με προορισμό την παγκόσμια αγορά, κυρίως εκείνη των ΗΠΑ. Άφησε πίσω της μία αγροτική Κίνα ενός ελάχιστου εισοδήματος των 30 δολαρίων, χάριν ενός μισθού 150 δολαρίων που της διασφαλίζει στοιχειώδη επιβίωση αλλά και αποταμιεύσεις. Η ίδια έγινε μέρος της τεράστιας αναδιάρθρωσης της παγκόσμιας παραγωγής αγαθών από τις αναπτυσσόμενες προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, με την Κίνα ως προπύργιο, δημιουργώντας ένα τεράστιο εμπορικό και συναλλαγματικό πλεόνασμα, το οποίο η ίδια η Κίνα εν μέρει εξισορροπεί με την αγορά αμερικανικών ομολόγων.

Για τον Αυστραλό μεταλλωρύχο, η ζωή του άλλαξε δραστικά τα τελευταία 20 χρόνια. Η ακόρεστη ζήτηση της Κίνας για πρώτες ύλες προκάλεσε την έκρηξη της εξορυκτικής βιομηχανίας στην Αυστραλία. Με μισθούς της τάξης των 100.000 δολαρίων ετησίως, πετάει κάθε βδομάδα ανάμεσα στο σπίτι του και στο απομακρυσμένο ορυχείο στην έρημο, εργάζεται τέσσερις ημέρες και επιστρέφει, συμμετέχοντας σε μία οικονομία με δυαδικά πλέον χαρακτηριστικά. Διχασμένη δηλαδή ανάμεσα σε δυναμικούς τομείς που συμπαράσφουρουν μισθούς και τιμές προς μία κατεύθυνση και την υπόλοιπη οικονομία που ακολουθεί ασθμαίνοντας.

Ο κτηνοτρόφος τρίτης γενιάς στην Αργεντινή, με όλο το πολιτιστικό και αξιακό βάρος που αυτό συνεπάγεται, βρέθηκε αντιμετώπος με την ανάγκη να μετατραπεί σε γεωργό παραγωγής σόγιας, καθώς η ακόρεστη ζήτηση της Κίνας οδηγούσε τις τιμές της σόγιας στα ύψη. Εν μέσω της καταρρέουσας οικονομίας της Αργεντινής, η αναβίωση των εξαγωγών ταυτίστηκε με τεράστιες αλλαγές στον παραδοσιακό εξαγωγικό της τομέα. Ανασφαλής κάθε χρόνο, παρακολουθεί τους ρυθμούς ανόδου ή καθόδου της κινέζικης οικονομίας και τις διακυμάνσεις στις τιμές ενός προϊόντος το οποίο παραμένει ξένο για τον ίδιο.

Για τον Έλληνα αποταμιευτή μιας επαρχιακής πόλης, οι υποσχέσεις για καλύτερες αποδόσεις, από το πενιχρό επιτόκιο προ-

θεσμιακής κατάθεσης, τον ενέπλεξαν στα διεθνή αμοιβαία κεφάλαια, όπου επέλεξε ανάμεσα σε πολλά προϊόντα που του προτάθηκαν: υψηλού, μεσαίου, ή χαμηλού ρίσκου. Ήταν δυσδιάκριτο τι ακριβώς αγόραζε –μετοχές εταιρειών, ομόλογα κρατών, στεγαστικά δάνεια Αμερικανών, ομολογιακά δάνεια πολυεθνικών– αλλά μέχρι το 2008 αισθανόταν ότι έκανε κάτι καλό, σύγχρονο και αποτελεσματικό για την αξιοποίηση των χρημάτων του, παρά τις επιφυλάξεις που είχε μετά την κατάρρευση του ελληνικού χρηματιστηρίου το 2001. Εντούτοις, την επαύριον της κατάρρευσης της Lehman Brothers, κατέγραψε τεράστιες απώλειες. Ακόμα χειρότερο, λίγο μετά οι ίδιες οι αγορές έθεσαν στο στόχαστρο τη δυνατότητα της ελληνικής οικονομίας να δανείζεται και να εξυπηρετεί τα χρέη της. Η ευρωπαϊκή αντίδραση ήταν η εφαρμογή ακραίων πολιτικών λιτότητας τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες της περιφέρειας, με στόχο την υπεράσπιση του νομίσματος και του τραπεζικού συστήματος και διαχέοντας το κόστος της προσαρμογής στις πραγματικές αξίες, στους μισθούς και στο κοινωνικό κράτος.

Η διασύνδεση της μοίρας τόσο διαφορετικών ανθρώπων σε τόσο απόμακρα μέρη του πλανήτη, η διασύνδεση των ίδιων των εθνικών οικονομιών και τελικά η διασύνδεση της οικονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της κρίσης έχει στο επίκεντρό της τις τεράστιες αλλαγές που επέφερε η παγκοσμιοποίηση μετά το 1980, αλλά κυρίως μετά το 1990, η οποία σηματοδοτήθηκε από την ένταξη της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία και την άνοδο του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η ένταξη της Κίνας από μόνη της άλλαξε άρδην τη δομή της παγκόσμιας οικονομίας. Η Κίνα ακολούθησε την πολιτική των «τίγρων» της Νοτιοανατολικής Ασίας, αλλά λόγω μεγέθους τις υπερκέρασε γρήγορα, όντας προστατευμένη από τις εγχώριες αστάθειες που αυτές παρουσίαζαν. Ταυτόχρονα, πάλι λόγω κλίμακας, πρόσφερε απλόχερα παγκόσμια ρευστότητα μέσω της ανακύκλωσης των πλεονασμάτων της, διατηρώντας ταυτόχρονα στο εσωτερικό της την αναγκαία νομισματική σταθερότητα χάρι στην τεράστια εγχώρια αποταμίευση.

Το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα γιγαντώθηκε σε

απίστευτη κλίμακα, κινητοποιώντας την παγκόσμια αποταμίευση και κατευθύνοντας πόρους προς πάσα κατεύθυνση. Με την απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου και των κεφαλαιακών ροών, με την ακλόνητη δηλαδή ηγεμονία του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος της «συναίνεσης της Ουάσιγκτον», συνέκλιναν οικειοθελώς ή αποδέχτηκαν εξ ανάγκης σχεδόν το σύνολο των οικονομιών σε παγκόσμια κλίμακα. Διαμορφώθηκε έτσι ένα πρωτοφανές, ιστορικά, πεδίο εμπορικής και χρηματοπιστωτικής ενοποίησης, που ξεπέρασε κάθε προηγούμενο επίπεδο παγκοσμιοποίησης.

Αυτή η διαδικασία μπορεί να πέτυχε μια πρωτόγνωρη διαδικασία οικονομικής ανόδου, με ραγδαία βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών δεικτών στον αναπτυσσόμενο κόσμο, να συνοδεύτηκε παντού από μαζική αστικοποίηση των αγροτικών κοινωνιών, να ανέδειξε, πέρα από την Κίνα, τη Βραζιλία, την Ινδία και πολλές άλλες ανερχόμενες οικονομικές δυνάμεις, μα ταυτόχρονα δημιούργησε και πολλούς «χαμένους». Οι διαδοχικές κρίσεις του 1996 στο Μεξικό, του 1999 στη Νοτιοανατολική Ασία, η κατάρρευση της Αργεντινής το 2001, των εταιρειών υψηλής τεχνολογίας το 2003 αποτύπωσαν την ενδημική αστάθεια του συστήματος και αποτέλεσαν προάγγελους της μεγάλης κρίσης του 2008.

Το πιο σημαντικό είναι ότι η διαδικασία συνοδεύτηκε από την αποδιάρθρωση της κοινωνικής συνοχής στις αναπτυγμένες χώρες. Οι εισοδηματικές ανισότητες στις ΗΠΑ και αλλού διευρύνθηκαν με γρήγορο ρυθμό, οι μισθοί πάγωσαν για δεκαετίες, η μεσαία τάξη βρέθηκε υπό διαρκή πίεση και την επαύριον της κρίσης του 2008 είδε το σύνολο των αξιών που κατείχε να καταρρέει. Η μικρή πλούσια ελίτ της αμερικανικής οικονομίας βρέθηκε να απολαμβάνει τεράστιο πλούτο από την πρόσδεση στη χρηματοπιστωτική μηχανή, αλλά και διαρκώς επεκτεινόμενες φοροελαφρύνσεις και ημιομιμοποίηση των φορολογικών της παραδείσων.

Η διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων αποτέλεσε ακόμα ένα πεδίο δραστηριοποίησης της χρηματοπιστωτικής μηχανής. Η διεθνής ρευστότητα δεν τροφοδοτούσε μόνο την εξισορρόπηση των εμπορικών ανισορροπιών, αλλά ταυτόχρονα ενσωμάτωνε τις ίδιες τις κοινωνικές ανισορροπίες, μετατρέποντας τον επισφαλή

δανεισμό των φτωχών αμερικανικών νοικοκυριών σε τίτλους υψηλού κινδύνου, κατάλληλους για την προσέλκυση των αποταμιευτών του υπόλοιπου κόσμου.

Η επανάσταση της τιτλοποίησης κατέληξε στην αποσύνδεση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής σφαίρας από την πραγματική οικονομία, συντηρώντας και εντείνοντας τις ενδογενείς ανισορροπίες στο εμπορικό και νομισματικό σύστημα. Το 2008 ο κλονισμός μιας ή περισσότερων παραμέτρων του όλου συστήματος αποκάλυψε την έκταση της αποσύνδεσης αυτής, που οριζόταν πλέον ως «τοξικοί τίτλοι», η διαχείριση των οποίων εγκαινίασε τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης σε ΗΠΑ, ΕΕ, Κίνα και αλλού. Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν απέφυγαν τα χειρότερα, τις συνθήκες δηλαδή που βίωσε ο κόσμος το 1929, αλλά αδυνατούν να διορθώσουν τις βασικές αιτίες που οδήγησαν στην κρίση του 2008. Η διεθνής αστάθεια παραμένει και η αναζήτηση νέων λύσεων συνεχίζει να αποτελεί το διακύβευμα των επόμενων χρόνων τόσο στην ΕΕ όσο και στην «Κιμέρικα».

Το βιβλίο του Μάικλ Τζ. Κέισι αποτελεί ένα εξαιρετικό δοκίμιο, εύληπτο, κατανοητό, συγκροτημένο και με σαφείς διατυπώσεις, σκέψεις και προτάσεις. Ταυτόχρονα, όπου χρειάζεται, γίνεται πιο περίπλοκο, αναλύοντας τους μηχανισμούς λειτουργίας των αγορών ή των σύνθετων διαδικασιών που αφορούν τις παγκόσμιες επενδύσεις και το εμπόριο. Καταλήγει με εξαιρετικές ιδέες για τη μονιμότερη αναδιάρθρωση της οικονομικής πολιτικής, των ρυθμίσεων και του πλαισίου που οφείλει να κινεί την παγκόσμια οικονομία και τον χρηματοπιστωτικό τομέα. Συνοψίζοντας την πρόταση του Κέισι, είναι επιτακτικό σήμερα να αποδυναμωθεί η πολιτική επιρροή της χρηματοπιστωτικής ελίτ και τον πρώτο λόγο να τον αποκτήσουν η πολιτική και η δημοκρατία, ώστε να οδηγήσουν σε οικονομικές ρυθμίσεις που θα διασφαλίσουν τη διαδικασία λήψης των σημαντικών εθνικών και διεθνών αποφάσεων.

Γιώργος Σταθάκης
Βουλευτής ΣΥΡΙΖΑ – Περιφέρεια Χανίων
Καθηγητής Οικονομικών Πανεπιστημίου Κρήτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θέα από την οδό Τζέιμς

Έχω ένα γείτονα που μένει απέναντι από το σπίτι μου στο Πέλαμ της Νέας Υόρκης, του οποίου το χιούμορ, η ευφυΐα και η καλά εφοδιασμένη κάβα από ουίσκι single malt τον καθιστούν την ιδανική παρέα που μπορεί να έχει κανείς για αναλύσει τα προβλήματα του κόσμου. Ο Σκοτ, που είναι ακόρεστος και στοχαστικός αναγνώστης, μου έλεγε συνεχώς ότι έλπιζε πως το βιβλίο μου θα τον καθυσύχαιζε. Ήθελε να πειστεί ότι έπειτα από τη χρηματοπιστωτική κρίση και την πολιτική αβεβαιότητα που βίωσε πρόσφατα η Αμερική σε σχέση με την παγκοσμιοποίηση, τελικά «όλα θα ήταν και πάλι καλά».

Με δεδομένη την παταγώδη αποτυχία του χρηματοπιστωτικού συστήματος για το οποίο έγραφα, φαινόταν δύσκολο να ικανοποιήσω την επιθυμία του Σκοτ για αίσιο τέλος. Ωστόσο, ανταποκρίθηκα στο αίτημά του, εκθέτοντας τα κατά την κρίση μου ελπιδοφόρα δείγματα προόδου που επέφερε η παγκοσμιοποίηση. Για παράδειγμα, μεταξύ του 1990 και του 2005, ο αριθμός εκείνων που ζούσαν με λιγότερο από 1,25 δολάρια την ημέρα μειώθηκε στα 400 εκατομμύρια, οδηγώντας έτσι τον κόσμο να ξεπεράσει κατά πολύ τον Αναπτυξιακό Στόχο Χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών για τη μείωση στο μισό της ακραίας φτώχειας ανάμεσα στο 1990 και στο 2015. Επίσης, από το 1990 έως το 2010 παρατηρήθη-

κε αύξηση του προσδόκιμου ζωής κατά επτά χρόνια, 47% μείωση της παιδικής θνησιμότητας και άνοδος της τάξης 11 μονάδων στην ικανότητα γραφής και ανάγνωσης πάνω από την ηλικία των δεκαπέντε, που άγγιξε έτσι το 84%. Αν και η επίμονη πρόοδος της Κίνας του 1,3 δισεκατομμυρίου κατοίκων την περίοδο αυτή αύξησε δυσανάλογα τα συνολικά ποσοστά ανάπτυξης, η πρωτοφανής ετούτη άνοδος αποτελεί πραγματικά παγκόσμιο φαινόμενο. Επεκτάθηκε στην Ασία, στη Λατινική Αμερική και στην ανατολική Ευρώπη. Μάλιστα, ακόμα και στην υποσαχάρια Αφρική –την ξεχασμένη ήπειρο– παρουσιάζεται βελτίωση, με το ρυθμό ανάπτυξης να κυμαίνεται γύρω στο 4% την τελευταία τετραετία και τους κοινωνικούς δείκτες υγείας, εκπαίδευσης και γενικής ανάπτυξης να σημειώνουν σημαντική βελτίωση μετά το 2000. Σε διεθνές επίπεδο, ο Άνταμ Σμιθ αποδείχθηκε ως επί το πλείστον σωστός: το ελεύθερο εμπόριο και η ολοκλήρωση οδήγησαν σε μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για όλους.

Παρ' όλα αυτά όμως, τόσο ο Σκοτ όσο και εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπων της Δύσης δυσκολεύονται να εκτιμήσουν πλήρως αυτά τα βήματα προόδου. Συνδέουν, δικαίως, την παγκοσμιοποίηση με την αναστάτωση στη ζωή τους και την ολοένα αυξανόμενη αστάθεια. Το 2008, ο κόσμος βρέθηκε στο μάτι ενός χρηματοπιστωτικού κυκλώνα, που όμοιό του είχε να ζήσει πάνω από ογδόντα χρόνια. Και τρία χρόνια αργότερα, με μια νέα κρίση να ταλανίζει την Ευρώπη, βρέθηκε αντιμέτωπος με μια ακόμα χρηματοπιστωτική κρίση, ενδεχομένως πιο καταστροφική από την προηγούμενη. Οι κρίσεις αυτές κατέδειξαν ότι πολλές από τις θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν πριν αυτές ξεσπάσουν ήταν πρόσκαιρες, ιδιαίτερα όσες σχετιζόνταν με τους τομείς της οικονομίας-φούσκας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, της αγοράς ακινήτων και της κατασκευής κατοικιών. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου στοιχεία προσαρμοσμένα στον πληθωρισμό δείχνουν το εισόδημα των νοικοκυριών να παρουσιάζει πτώση της τάξης του 7,1% από το 1999 έως το 2010 και τον μέσο μισθό των εργαζόμενων ανδρών να παραμένει στα ίδια επίπεδα με εκείνον του 1968, η ανισότητα αυξήθηκε, φτάνοντας στα επίπεδα του

1928, της χρονιάς δηλαδή που προηγήθηκε της Μεγάλης Ύφεσης. Το 2008, το 1% όσων βρίσκονταν στην κορυφή της πυραμίδας των αμοιβών έλαβαν το 21% του συνολικού εθνικού εισοδήματος, σε σύγκριση με το 9% που έλαβαν το 1976, ενώ το ίδιο 1% ήταν υπεύθυνο για τα τέσσερα πέμπτα απ' όλα τα κέρδη εισοδήματος από το 1980 έως το 2005. Η παγκοσμιοποίηση και το Διαδίκτυο επέτρεψαν να αυξηθεί η παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού των Ηνωμένων Πολιτειών κατά μέσο όρο 3% ετησίως από το 1995 έως σήμερα, αλλά τα κέρδη εισοδήματος από αυτή την αυξημένη παραγωγικότητα διοχετεύτηκαν σχεδόν αποκλειστικά στα ανώτερα στρώματα των πλουσίων. Παρότι η ζωή όλων βελτιώθηκε σε κάποιο βαθμό από τη μεγαλύτερη αφθονία προσιτών αγαθών και από τα μεγάλα άλματα στην επικοινωνία και στην ιατρική τεχνολογία, οι περισσότεροι βίωσαν, σε σχετικούς όρους, τεράστιες απώλειες. Εντούτοις, ακόμα κι αυτή η απόκλιση θα μπορούσε να εκληφθεί με ορθολογικό τρόπο ως μια συνολικά βελτιωμένη ποιότητα ζωής, εάν δεν υπήρχε ένα νέο στοιχείο που εισήγαγαν οι κρίσεις: μια βαθιά αίσθηση αβεβαιότητας για το μέλλον.

Στο πλαίσιο της έρευνάς μου για το βιβλίο αυτού, ταξίδεψα πολύ και συνάντησα ανθρώπους από κάθε ήπειρο που έχουν χάσει την πίστη τους στους πολιτικούς και στους χρηματοπιστωτικούς θεσμούς. Το άκουσα από τους χρεοκοπημένους ιδιοκτήτες σπιτιών στις Ηνωμένες Πολιτείες, τους υπασφάλιστους εργάτες στη νότια Κίνα, τους τρομοκρατημένους εργάτες στα εργοστάσια της Σιουδάδ Χουάρες στο Μεξικό, τους λιανέμπορους που κυριολεκτικά πνίγονται από τα ακριβά νοίκια των καταστημάτων στο Χονγκ Κονγκ, από τους εξαπατημένους καταθέτες στο Γκέρονσι και από τους άνεργους στην Κόστα δελ Σολ και στο Ρέικιαβικ. Και δεν το άκουσα μόνο απ' όσους επλήγησαν περισσότερο. Για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 2011, μια δημοσκόπηση της Gallup έδειξε ότι η πλειονότητα των Αμερικανών –ανήκουν ως επί το πλείστον στη μεσαία τάξη στην οποία ανήκει και ο Σκοτ– πιστεύουν ότι «ήταν πολύ ή αρκετά πιθανό» τα παιδιά τους να μην έχουν την τύχη να απολαύσουν ένα καλύτερο επίπεδο ζωής από το δικό τους. Σε παγκόσμιο επίπεδο, αυτή η συναισθηματική αντίδραση εκ-

φράστηκε τόσο με μία αμφισβήτηση του πολιτικού κατεστημένου όσο και με έντονες διαφωνίες στο εσωτερικό του. Αυτό αντανάκλαται στην πολιτική προέλαση των εθνικιστικών κινήματων κατά του ευρώ στη Φινλανδία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, καθώς και στις κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γερμανίας, της Ιρλανδίας, της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Ολλανδίας και του Βελγίου, που πασχίζουν να διατηρήσουν την κυβερνητική τους πλειοψηφία. Είναι επίσης εμφανές στην άνοδο του Tea Party στις Ηνωμένες Πολιτείες και του κινήματος Occupy Wall Street, καθώς και στον αδιάλλακτο κομματισμό της Ουάσινγκτον που οδήγησε την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας της μεγαλύτερης οικονομίας του κόσμου να πέσει θύμα ενός κατά τα φαινόμενα παιδιάστικου καβγά. Οι διαφωνίες που απείλησαν να μετατρέψουν τις προεδρικές εκλογές των Ηνωμένων Πολιτειών του 2012 σε μια σκληρή ταξική μάχη πηγάζουν από αυτή την ανησυχία.

Ωστόσο, η ρίζα του κακού ετούτης της ανησυχίας δεν είναι ούτε η παγκόσμια ολοκλήρωση ούτε μία αναισθητη ελεύθερη αγορά. Στην πραγματικότητα, οφείλεται σε έναν παγκοσμίως άδικο και ανισόρροπο συνδυασμό πολιτικών που δημιούργησαν παράλογα οικονομικά κίνητρα, υπονομεύοντας τη λειτουργία των παγκόσμιων δυνάμεων της αγοράς. Αυτό το δίκτυο εσφαλμένων πολιτικών διανέμει άνισα τα κέρδη της ολοκλήρωσης, ωφελώντας πολιτικά προνομιούχες ελίτ και αδικώντας τους υπόλοιπους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι ζωές των ανθρώπων να κυριεύονται από αβεβαιότητα και αστάθεια. Δεδομένου ότι η συγκεκριμένη αναστάτωση σχετίζεται άμεσα με την επέλαση της παγκοσμιοποίησης, δεν προκαλεί έκπληξη ότι είναι πολλοί πλέον όσοι επιθυμούν την ανατροπή της ολοκλήρωσης.

Ο γείτονάς μου ο Σκοτ εκτιμά το γεγονός ότι η ζωή πολλών ανά τον κόσμο βελτιώθηκε, αλλά όπως αναφέρει: «Είναι ανώφελο να σκέφτομαι έτσι. Πρέπει να αναλογιστώ τι σημαίνει η παγκοσμιοποίηση για μένα και απλούστατα δεν μπορώ να καταλήξω στο συμπέρασμα ότι η επίδρασή της είναι θετική. Αν χάσω τη δουλειά μου λόγω της εξωτερικής ανάθεσης της παραγωγής, τι μπορώ να κάνω; Είμαι ένας μανάτζερ στο μέσον της καριέρας μου και πρέ-

πει να θρέψω τη σύζυγο και την εννιάχρονη κόρη μου. Δεν υπάρχει περίπτωση να εκπαιδευτώ εκ νέου σε κάτι πιο ανταγωνιστικό, να αποκτήσω μια ειδικευση που να είναι περιζήτητη σε παγκόσμιο επίπεδο. Το ερώτημα που οφείλω να θέσω στον εαυτό μου είναι το εξής: “Πώς φαίνονται τα πράγματα από δω, από την οδό Τζέιμς;” Και δυστυχώς δεν είναι καλύτερα αλλά χειρότερα».

Ποιος μπορεί να αντικρούσει αυτό το επιχειρήμα; Ο Σκοτ είναι αξιοπρεπής και σκληρά εργαζόμενος και αναζητά την ασφάλεια του status quo, όχι ένα μεγαλύτερο μέρος της πίτας. Δεν είναι άπληστος. Η μεγαλύτερή του επιθυμία είναι να διασφαλίσει ότι το παιδί του θα έχει τις ίδιες ευκαιρίες που είχε κι αυτός. Δε διαφέρει και πολύ από μένα. Μαζί με τη γυναίκα μου επιλέξαμε να ζήσουμε στο Πέλαμ, επειδή τα σχολεία της περιοχής προσφέρουν την καλύτερη εκπαίδευση που θα μπορούσαμε να παράσχουμε στις κόρες μας. Φυσικά, η ολοκλήρωση πάει περίπατο. Το Πέλαμ δεν έχει ενοποιηθεί καν με τις όμορες περιοχές του Μάουντ Βέρνον και του Μπρονξ, όπου τα εισοδήματα είναι χαμηλότερα, τα σχολεία έχουν λιγότερους πόρους, το επίπεδο της εγκληματικότητας είναι υψηλότερο και οι προοπτικές για το μέλλον των παιδιών μικρότερες. Η επιλογή που κάναμε ήταν πολύ προσεκτικά μελετημένη. Μπορώ να παρουσιάσω όσες μελέτες θέλω για τα οφέλη της παγκοσμιοποίησης, αλλά αδυνατώ να κρύψω ότι οι προτεραιότητές μου υπαγορεύονται από αυτό που είναι καλύτερο για την οικογένειά μου, απ’ ό,τι συμβαίνει στο σπίτι μου. Άλλωστε, όλοι δεν ατενίζουμε τον κόσμο από τη δική μας οδό Τζέιμς;

Η καρδιά της πρόκλησης βρίσκεται στο γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ένα τρένο δίχως γυρισμό. Ακόμα κι αν θέλαμε να επιστρέψουμε σ’ έναν κόσμο προστατευτισμού και υψηλών δασμών ή εάν μια πολιτική αναταραχή οδηγούσε στη διάλυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει σήμερα την παγκόσμια αλυσίδα εφοδιασμού καθιστά σχεδόν αδύνατη μια τέτοια επιστροφή. Εντούτοις, το ένστικτο της αντίδρασης στις διασπαστικές αλλαγές που επιφέρει η μεγαλύτερη ολοκλήρωση είναι ισχυρό. Όλοι μας το διαθέτουμε σε κάποιο βαθμό και συνεπώς δρούμε ακούσια ως συντελεστές

της στρεβλωτικής πολιτικής που προστατεύει το δυσλειτουργικό status quo. Πάντα έτσι συνέβαινε. Σε όλη τη σύγχρονη ιστορία, η τεχνολογική αλλαγή και η συνεπακόλουθη διεύρυνση των ανθρωπινων δυνατοτήτων ερχόταν σε σύγκρουση με έναν ενστικτώδη συντηρητισμό, αφήνοντας τις κοινωνικές, πολιτικές και νομικές δομές μας ανεπαρκώς προετοιμασμένες για τη νέα πραγματικότητα. (Σκεφτείτε πώς τα ηθικά όρια αμφισβητήθηκαν έντονα μέσα στο χρόνο από τις επιστημονικές και ιατρικές εξελίξεις – από τον Γαλιλαίο έως την τεχνολογία βλαστοκυττάρων). Μ' αυτό ακριβώς το ζήτημα πάλευαν οι Ευρωπαίοι τη στιγμή που η κρίση χρέους έφτανε στο αποκορύφωμά της στα τέλη του 2011. Οι χρηματοπιστωτικές τους αγορές είχαν μηχανογραφηθεί και παγκοσμιοποιηθεί τόσο γρήγορα, ώστε πλέον λειτουργούσαν στη διεθνή σφαίρα, όπου ο χρόνος και η απόσταση δεν αποτελούσαν εμπόδια στο εμπόριο. Η πολιτική τους όμως, συνεπώς και το χρηματοπιστωτικό ρυθμιστικό πλαίσιο που είχε τεθεί σε λειτουργία για τη διαχείριση αυτών των αγορών, ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τους παλαιότερους θεσμούς που εκ των πραγμάτων προστάτευαν τα εθνικά συμφέροντα. Ετούτη η αντίφαση, προϊόν της ίδιας έμφυτης αντίστασης στις ριζικές αλλαγές που τόσο ο Σκοτ όσο κι εγώ βιώνουμε, άφησε τους Ευρωπαίους απροετοίμαστους μπροστά στη χρηματοπιστωτική δίνη όπου βρέθηκαν. Φυσικά, εννοείται ότι ούτε οι Αμερικανοί ούτε άλλοι μη Ευρωπαίοι έχουν ανοσία σε τέτοιου είδους κρίσεις. Όπως θα δούμε στις σελίδες που ακολουθούν, παντού παρατηρείται έξαρση στις εντάσεις ανάμεσα στην προελαύνουσα παγκοσμιοποίηση και στη στάσιμη εθνική πολιτική. Στόχος μου είναι να καταδείξω πώς με την προσκόλλησή μας σ' ένα μη ολοκληρωμένο πολιτικό status quo, έχουμε αποτύχει να αποτρέψουμε ένα ισχυρό παγκοσμιοποιημένο σύστημα να λειτουργεί ενάντια στο κοινό συμφέρον. Μ' αυτόν τον τρόπο ελπίζω να ενθαρρύνω τους αναγνώστες μου να ξεπεράσουν τους ενστικτώδεις συντηρητικούς δισταγμούς τους και να προωθήσουν τις μεταρρυθμίσεις που θα καταστήσουν την παγκοσμιοποίηση δίκαιη για όλους.

Σε κάθε περίπτωση, η άποψη του Σκοτ χρήζει προσοχής: κά-

θε σοβαρή προσπάθεια για χαλιναγώγηση της δύναμης του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος πρέπει προηγουμένως να λάβει υπόψη τη βαθιά ριζωμένη αντίσταση στις αλλαγές που θα επέφερε. Ο φόβος για το καινούργιο δεν πρέπει να υποτιμάται ή να εκλαμβάνεται ως οπισθοδρομισμός. Πολύ απλά βασίζεται στα όνειρα που κάνουμε για τα παιδιά μας. Πρέπει να προσφέρουμε στον κόσμο λόγους να συνεχίσει να κάνει τέτοια όνειρα. Φυσικά, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν, εάν δεν αναμορφώσουμε το κατεστραμμένο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό μας σύστημα.

Στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε το δυσλειτουργικό μας σύστημα, πρέπει πρώτα να επισκεφθούμε το Μπαντ, την εξόχως ανακαινισμένη αποικιακή συνοικία της Σανγκάης, να κοιτάξουμε προς τον ποταμό Χουανγκπού και να ατενίσουμε τον εκθαμβωτικό ορίζοντα που υψώνεται πάνω από την Πουντόνγκ στην άλλη πλευρά της πόλης. Έτσι όπως την παρατηρώ, δεν μπορώ παρά να σκεφτώ πόσο πολύ μοιάζει με το Μανχάταν. Είμαι σίγουρος ότι και ο Σκοτ θα σκεφτόταν το ίδιο. Και όμως το επιχειρηματικό κέντρο της Σανγκάης δε μοιάζει ιδιαίτερα μ' εκείνο της Νέας Υόρκης. Στην πραγματικότητα, η εικόνα με τον ουρανοξύστη Oriental Pearl Tower που μαγνητίζει το βλέμμα θυμίζει περισσότερο το Τορόντο με τον εμβληματικό πύργο παρατήρησης και τηλεπικοινωνιών CN Tower. Ωστόσο, δεν μπορώ να καταπνίξω την τάση να τη συγκρίνω με τους ουρανοξύστες του Κάτω Μανχάταν. Γιατί άραγε; Διότι οι εικόνες με τους ουρανοξύστες και των δύο αυτών γιγαντιαίων πόλεων αποτελούν πολιτιστικά σύμβολα για ό,τι επιφυλάσσει το μέλλον τόσο στους κατοίκους όσο και στις χώρες τους.

Το αντιπροσωπευτικότερο έμβλημα της αμερικανικής δύναμης τον εικοστό αιώνα, αντιπροσωπευτικότερο και από τον Λευκό Οίκο ή τα πολεμικά πλοία των Ηνωμένων Πολιτειών, υπήρξε ο ουρανός του Μανχάταν. Ωστόσο, κάποια στιγμή μια ομάδα που απεχθανόταν ετούτη τη δύναμη προσπάθησε να καταστρέψει τη

συγκεκριμένη εικόνα. Κατά τη δεκαετία που ακολούθησε τις επιθέσεις στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου, οι προσπάθειές τους για αποκατάσταση της εικόνας του Μανχάταν δεν αποτελούσαν παρά μια οδυνηρή υπενθύμιση απώλειας και όχι προόδου. Σε σύγκριση με την ανελέητη ταχύτητα με την οποία η Σανγκάη άγγιζε τον ουρανό, οι μεγάλες καθυστερήσεις στην κατασκευή του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου 1, του επονομαζόμενου «Πύργου Ελευθερίας», έμοιαζαν να συμβολίζουν την εξασθένηση της αμερικανικής δύναμης. (Το γεγονός ότι ένας κατασκευαστής στην Κίνα κέρδισε την ανάθεση του έργου για την κατασκευή του άθραυστου γυαλιού που θα περιβάλλει τον πύργο έριξε απλώς αλάτι στην πληγή). Στο Μανχάταν, οκτώ δεκαετίες πρωύτερα και εν μέσω μιας ακόμα μεγαλύτερης οικονομικής κρίσης, ομάδες μεταναστών κατασκεύασαν σε λιγότερο από ένα χρόνο το Empire State Building από υλικά παραγωγής ΗΠΑ. Αυτό το μοναδικό επίτευγμα σηματοδότησε την κυριαρχία της Αμερικής τον εικοστό αιώνα. Προσφάτως, ωστόσο, το κενό που άφησαν οι Δίδυμοι Πύργοι στον ουρανό του Μανχάταν υπαινίσσεται ότι αυτή η κυριαρχία δε θα συνεχιστεί και τον εικοστό πρώτο αιώνα.

Αντίθετα, η Σανγκάη δείχνει να επιθυμεί απεγνωσμένα να δείξει στον υπόλοιπο κόσμο ότι τώρα πλέον διαθέτει την ηγετική φυσιογνωμία που μετατρέπει ένα έθνος σε αυτοκρατορία. Ιδιαίτερα το βράδυ, όταν οι προσόψεις ορισμένων κτιρίων μετατρέπονται σε γιγαντιαίες θόνες όπου προβάλλονται βίντεο, ενώ ταυτόχρονα ζωηρόχρωμες φορηγίδες επιπλέον στο νερό σαν στολισμένα χριστουγεννιάτικα δέντρα, ο ουρανός του Πουντόνγκ μοιάζει βγαλμένος από φουτουριστική ταινία. Θα μπορούσε κανείς να πιστέψει ότι ιπτάμενα αυτοκίνητα θα αρχίσουν να ξεπροβάλλουν ξαφνικά από τους ουρανοξύστες, σαν σε σκηνή από την ταινία κινουμένων σχεδίων *Οι Τζέτσον* ή από την προφητική ταινία επιστημονικής φαντασίας *Blade Runner*. Το 1990, το Πουντόνγκ ήταν κατά κύριο λόγο αγρότοπος. Τότε όμως ο Τενγκ Σιάο Πινγκ αποφάσισε ότι θα το μετέτρεπε στο χρηματοπιστωτικό κέντρο που θα οδηγούσε τη χώρα του στη σύγχρονη εποχή. Σήμερα, αντιπροσωπεύει την καρδιά της ραγδαίας ανάπτυξης της Σαν-

γκάης, με τους γεραμούς να είναι πανταχού παρόντες και να αποτελούν το σύμβολο της ταχύτητας αστικοποίησης. Έτσι εξηγείται ο φόβος του Σκοτ και εκατομμυρίων άλλων που ανησυχούν για την ανεξέλεγκτη άνοδο της Κίνας.

Όπως κάθε συμβολική ανάγνωση, αυτή η αξιολόγηση των δύο πόλεων στερείται τις λεπτές αποχρώσεις της πραγματικότητας. Με λίγες ακόμα πληροφορίες, μπορεί κανείς να συνθέσει μια εξίσου πειστική ιστορία, που τοποθετεί τις δύο πόλεις σε μια σχέση συμβίωσης. Οι κλάδοι που κινούν τις οικονομίες της Σανγκάης και της Νέας Υόρκης αλληλοσυνδέονται με το εμπόριο και τις χρηματοπιστωτικές ροές στο πλαίσιο της οικονομικής εταιρικής σχέσης Κίνας-ΗΠΑ. Η Σανγκάη του εικοστού πρώτου αιώνα οικοδομήθηκε με βάση τον πλούτο που συγκεντρώθηκε χάρη στις τεράστιες εξαγωγές της Κίνας, οι οποίες εξαρτώνται από την αγορά των Ηνωμένων Πολιτειών. Χάρη στη συναλλαγματική και νομισματική πολιτική της Κίνας καθώς και στους διαφορετικούς κανόνες που περιορίζουν τον πλούτο ο οποίος διοχετεύεται στον πληθυσμό των 1,3 εκατομμυρίων κατοίκων της, ο εξαγωγικός μηχανισμός δημιουργεί ένα ολοένα και μεγαλύτερο αποταμιευτικό πλεόνασμα σε δολάρια. Ένα μεγάλο μέρος αυτού του πλεονάσματος «κατάσχεται» από την People's Bank of China (PBOC), την Κεντρική Τράπεζα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, η οποία εν συνεχεία το μεταφέρει στην κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών ως αντάλλαγμα για τα ομόλογά της. Με έναν άμεσο αλλά ιδιαίτερο σημαντικό τρόπο, τα χρήματα αυτά συμβάλλουν στη συντήρηση των επιχειρήσεων διαπραγματεύσεως αξιόγραφων που βοηθούν τη Νέα Υόρκη να «κρατά τα φώτα της ανοιχτά». Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι οι τιμές των ακινήτων στη Νέα Υόρκη παρέμειναν σταθερές, τη στιγμή που οι κατοικίες στις Ηνωμένες Πολιτείες έχασαν μεγάλο μέρος της αξίας τους μετά την κρίση του 2008. Επίσης, δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι δέκα χρόνια μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου και τα 24 εκατομμύρια δολάρια που δαπανήθηκαν για την ανοικοδόμηση, η περιοχή γύρω από το Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου ανθούσε και πάλι.

Υπό το πρίσμα αυτό, το Πουντόνγκ και το Μανχάταν δεν είναι αντίπαλοι αλλά εταίροι μιας ισχυρής συμμαχίας. Είναι αλληλοεξαρτώμενα μέλη μιας σχέσης ανάμεσα στην Κίνα και στην Αμερική, που λειτουργεί σαν μια ενιαία συγχωνευμένη οικονομία και την οποία ο Νιάλ Φέργκιουσον αποκαλεί «Κιμέρικα*». Ωστόσο, παρά τον πλούτο που παράγει, η διεθνής αυτή σχέση είναι αναποτελεσματική, καθώς μεροληπτει όσον αφορά ορισμένους τομείς σε αμφοότερες τις χώρες. Τα μέλη της ευημερούσας τάξης των επιχειρηματιών στα εμπορικά λιμάνια κατά μήκος της ανατολικής ακτής της Κίνας –στη Σανγκάη, τη Σεντζέν, την Γκουανγκζού και την Τιεντσίν– είναι οι μεγάλοι κερδοσήμενοι της χώρας. Οι χαμένοι είναι οι φτωχοί και όσοι προέρχονται από τα χαμηλά στρώματα της μεσαίας τάξης στις αγροτικές περιοχές της ενδοχώρας. Ομοίως, στις Ηνωμένες Πολιτείες οι περισσότεροι ωφελημένοι είναι όσοι βρίσκονται κοντά στις δύο ακτές, την Ανατολική και τη Δυτική: οι τραπεζίτες στο Μανχάταν, οι διαχειριστές αμοιβαίων Κεφαλαίων Αντιστάθμισης Κινδύνου στο Γκρίνουιτς του Κονέκτικατ, οι διαχειριστές αμοιβαίων κεφαλαίων στη Βοστώνη, οι εταιρείες διαχείρισης ομολόγων στο Λος Άντζελες και στο Σαν Φρανσίσκο. Ωστόσο, στις ΗΠΑ οι χαμένοι βρίσκονται και στις πενήντα Πολιτείες.

Αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στην ακτή και στην ενδοχώρα, τόσο στην Κίνα όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι το πρώτο στοιχείο που αποδεικνύει πώς οι μεγάλες αποκλίσεις στις ευκαιρίες που διαθέτουν όσοι βρίσκονται σε διαφορετικές περιστάσεις ανά τον κόσμο αντανακλούν μια θεμελιώδη αποτυχία στη δομή της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως θα δούμε, όλα εξαρτώνται από το πώς συνδυάζεται η πολιτική που αποφασίζεται στην Ουάσινγκτον, στο Πεκίνο και σε άλλες πρωτεύουσες όπου λαμβάνονται πολιτικές αποφάσεις, δημιουργώντας ένα δυσλειτουργικό

* Στα αγγλικά η ονομασία είναι Chimerica, ένας εξυπνος συνδυασμός των ονομασιών της Κίνας, China, και της Αμερικής, America, που παράλληλα αποτελεί και λογοπαίγνιο καθώς θυμίζει τη λέξη «χίμαιρα», chimerica. (Σ.τ.Μ.)

παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα που διανέμει τα μεγαλύτερα οφέλη στους λίγους προνομιούχους και υποβάλλει όλους τους υπόλοιπους στην αβεβαιότητα και την αστάθεια.

Ο Τέρι Γκου αποκόμισε τεράστια οφέλη από αυτή τη διευθέτηση, αλλά και από την πολιτική της χαμηλής συναλλαγματικής ισοτιμίας και τον γενικότερο εξαγωγικό προσανατολισμό της οικονομίας της Κίνας. Ο Γκου μεγάλωσε φτωχός στην Ταϊπέι, αλλά μ' ένα δάνειο 7.500 δολαρίων που πήρε το 1974 από τη μητέρα του για να κάνει τα πρώτα του επαγγελματικά βήματα, κατόρθωσε να εκμεταλλευτεί την άνθηση της Κίνας και να αποκτήσει, σύμφωνα με το περιοδικό *Forbes*, μια περιουσία ύψους 5,7 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2011. Σήμερα, ο Γκου, το επιφανέστερο μέλος μιας νέας γενιάς επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή Ταϊβάν-Κίνας, είναι ιδιοκτήτης της εταιρείας Hon Hai Industries, περισσότερο γνωστής με την εμπορική επωνυμία Foxconn, η οποία παράγει τα περισσότερα ηλεκτρονικά προϊόντα καταναλωτικής χρήσης στον κόσμο. Έχει εργοστάσια σε δέκα τοποθεσίες στην Κίνα και άλλα έξι σε αναπτυσσόμενες χώρες, απασχολώντας συνολικά ένα εκατομμύριο υπαλλήλους, περισσότερους απ' όσους απασχολούν μαζί η Apple, η Dell, η Microsoft, η Hewlett-Packard, η Intel και η Sony. Μάλιστα, οι εργαζόμενοί της κατασκευάζουν σε μεγάλες ποσότητες προϊόντα για πολλές απ' αυτές τις πασίγνωστες εταιρείες. Η επίσημη κατοικία του Γκου, που ζει απομονωμένος, είναι στην Ταϊπέι, αλλά περνά πολύ χρόνο στο εργοστασιακό συγκρότημα της Foxconn στην περιοχή Λουνγκχούα της πόλης Σεντζέν, όπου εργάτες συναρμολογούν δημοφιλή προϊόντα, όπως το iPad της Apple και τις κονσόλες παιχνιδιών Wii της Nintendo. Αν και είναι περιώνυμη η εργασιομανία και η τσιγκουνιά του, βρίσκει χρόνο και ξοδεύει χρήματα για να κάνει το κέφι του, όπως να αγοράζει κάστρα αξίας 30 εκατομμυρίων δολαρίων στην Τσεχία και να επιδίδεται στο τανγκό που αποτελεί το πάθος του.

Το 2010, η εταιρεία Hon Hai Industries κατέγραψε έσοδα ύψους

95,15 δισεκατομμυρίων δολαρίων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων αποκτήθηκε στο εξωτερικό. Αυτό το ιλιγγιώδες ποσό αντιστοιχεί σε 260 εκατομμύρια δολάρια την ημέρα και αποτελεί τη συμμετοχή του Τέρι Γκου στη χρηματική ροή που συντηρεί ένα δυσλειτουργικό παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Έως τα τέλη του 2000, όταν οι νόμοι για τον επαναπατρισμό των κερδών χαλάρωσαν, τα κέρδη του Γκου όπως και πολλών άλλων Κινέζων εμπόρων επέστρεφαν αυτόματα στην Κίνα, μαζί με δισεκατομμύρια από χιλιάδες άλλους εξαγωγείς, και ήταν δολάρια τα οποία η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία της ΡΒΟC την ωθούσαν να αποκτήσει. Ακόμα και μετά τις αλλαγές, εξαγωγείς όπως η Hon Hai συνέχισαν να μεταφέρουν τα κέρδη τους στην Κίνα, κυρίως επειδή γνώριζαν ότι η συναλλαγματική ισοτιμία είχε υποτιμηθεί και θα ακολουθούσε σταθερά ανοδική πορεία. Τη στιγμή που γράφεται ετούτο το βιβλίο, το γιουάν έχει σημειώσει άνοδο περίπου 7,3% έναντι του δολαρίου στους δεκαοχτώ μήνες που παρεμβλήθηκαν, αφότου η Κεντρική Τράπεζα της Κίνας έβαλε τέλος σε μια διετή πολιτική σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και ξεκίνησε να κάνει μικρές προσαρμογές προς τα πάνω. Στη συνέχεια, στα τέλη του 2011, με την παγκόσμια οικονομία να εισέρχεται σε νέα περίοδο ύφεσης, οι εισροές γιουάν περιορίστηκαν και μερικές φορές μετατράπηκαν σε εκροές, καθώς οι επενδυτές υπέθεταν ότι η κυβέρνηση θα εγκατέλειπε την πολιτική ανατίμησης, όπως είχε κάνει και κατά την τελευταία παγκόσμια οικονομική κρίση. Ακόμα όμως κι αν υπήρχαν ποικίλες απόψεις σχετικά με την εύλογη αξία του γιουάν, όλοι σχεδόν οι αναλυτές συμφωνούσαν ότι το κινεζικό νόμισμα παρέμενε σημαντικά υποτιμημένο απέναντι σε όλα τα υπόλοιπα νομίσματα των εμπορικών εταίρων της χώρας. Το γεγονός ότι η ΡΒΟC αύξησε το αποθεματικό της κατά ένα τρισεκατομμύριο δολάρια την περίοδο της ανατίμησης αποτελεί απόδειξη της υποτίμησης του νομίσματος και συνεπώς μιας πολιτικής μερκαντιλισμού η οποία αποσκοπεί στη στήριξη των Κινέζων εξαγωγέων.

Οι συνέπειες ενός παρεμβατισμού τέτοιου μεγέθους έχει σαρωτικές επιπτώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο Φρεντ Μπέργκστεν,

διευθυντής του Ινστιτούτου Peterson για τη Διεθνή Οικονομία, τον χαρακτήρισε «το μεγαλύτερο μέτρο παρεμβατισμού που ελήφθη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – ίσως μεγαλύτερο από κάθε άλλο στην Ιστορία». Θα έρθει κάποια στιγμή που το γιουάν δε θα θεωρείται πλέον υποτιμημένο, και μάλιστα αυτή η στιγμή ίσως να μην αργήσει, αν σκεφτεί κανείς την ευρωπαϊκή ή αμερικανική ύφεση που πλήττει τις εξαγωγές της Κίνας. Ως εκ τούτου, θα χρειαστούν πάρα πολλά χρόνια προκειμένου να αποκατασταθούν οι παγκόσμιες στρεβλώσεις οι οποίες προκλήθηκαν από τις παρεμβάσεις που έλαβαν χώρα την τελευταία δεκαετία.

Αυτές οι στρεβλώσεις πυροδοτούνται από ένα γιγαντιαίο ατέρμονα κύκλο δολαρίων που ρέει ανάμεσα στην Κίνα και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ξεκινά με τα κέρδη που αποκομίζουν οι Κινέζοι εξαγωγείς όπως η Foxconn, όταν πωλούν τα προϊόντα τους στους Αμερικανούς. Τα χρήματα αυτά καταλήγουν στην PBOC, η οποία με τη σειρά της τα στέλνει στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου συμβάλλουν στη δημιουργία της πίστωσης, χάρη στην οποία οι Αμερικανοί αγοράζουν περισσότερα κινεζικά προϊόντα και τροφοδοτούν τα εισοδήματα των τραπεζιτών της Νέας Υόρκης.

Μολονότι η δύναμή του έχει ελαφρώς εξασθενήσει, τα έσοδα από τον τεράστιο εξαγωγικό τομέα της Κίνας παρήγαγαν εμπορικό πλεόνασμα περίπου 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων ανά μήνα το 2011, ήτοι λίγο λιγότερα από 750 εκατομμύρια δολάρια ανά εργάσιμη ημέρα. Αυτά τα κέρδη από το εξωτερικό –μαζί με τις εισροές από εγκεκριμένους επενδυτές σε γη, εργοστάσια και μηχανήματα, καθώς και από τους ξένους εν γένει οι οποίοι κατάφεραν να παρακάμπτουν τους αυστηρούς ελέγχους επί του κεφαλαίου που είχε θέσει η κυβέρνηση και να κερδοσκοπούν στα κινεζικά χρηματοπιστωτικά μέσα– σήμαιναν ότι έμπαιναν στη χώρα περισσότερα δολάρια κι έβγαιναν λιγότερα γιουάν. Μόνο οι αγορές της PBOC, η οποία πωλούσε ακατάπαυστα γιουάν για να αγοράσει δολάρια, θα μπορούσαν να αποτρέψουν αυτές τις ατέρμονες εισροές και να μην ανεβάσουν την αξία του τοπικού νομίσματος πάνω από τον αυστηρά συναλλαγματικό του στόχο. Προκειμένου να πληρώσει γι' αυτές τις αγορές, χωρίς να θέσει σε κυ-

κλοφορία νέο χρήμα που οδηγεί σε άνοδο του πληθωρισμού, η Κεντρική Τράπεζα εξέδωσε ομόλογα σε γιουάν και τα διέθεσε μέσω των κινεζικών τραπεζών, οι οποίες είχαν μεγάλη ρευστότητα χάρη στις καταθέσεις που οφείλονται στις αποταμιεύσεις τόσο των νοικοκυριών όσο και των επιχειρήσεων. Αφού μετέτρεπε τις καταθέσεις αυτές σε ξένο νόμισμα, η PBOC έπρεπε να αποφασίσει πού να τις επενδύσει. Έως τα μέσα του 2011, τα συνολικά αποθεματικά της άγγιξαν τα 3,2 τρισεκατομμύρια δολάρια, όπως στις 30 Σεπτεμβρίου του 2011. Απλώς, δεν υπάρχουν αρκετές ξένες αγορές αρκετά μεγάλες και με τόση ρευστότητα, ώστε να διασφαλίζουν ότι οι τιμές δε θα διαμορφώνονται σε βάρος μιας τέτοιας Κεντρικής Τράπεζας όταν αγοράζει ή πωλεί, οι οποίες θα είναι αρκετά σταθερές από νομική άποψη για να προστατεύουν τις μελλοντικές συναλλαγές. Συνεπώς, η PBOC, αν και διστακτικά, διοχέτευσε το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων της σε αξιόγραφα των Ηνωμένων Πολιτειών, στο μεγαλύτερο αποθεματικό νόμισμα του κόσμου. Στα τέλη του 2011, τα συναλλαγματικά αποθεματικά της Κίνας σημείωσαν μικρή πτώση, αγγίζοντας τα 3,18 τρισεκατομμύρια δολάρια. Η πτώση αυτή οφείλεται εν μέρει στην έκρηξη των κερδοσκοπικών εκροών που έλαβαν χώρα τον Δεκέμβριο, αν και νωρίτερα υπήρχαν ενδείξεις ότι οι κινεζικές τράπεζες είχαν λάβει εντολές να κρατήσουν τα δολάρια που διέθεταν και να μην τα πουλήσουν στην PBOC. Αν είχε δεχτεί όλα εκείνα τα δολάρια, η Κεντρική Τράπεζα της Κίνας θα είχε ακόμα περισσότερα αποθεματικά, τη στιγμή που ήδη υπέφερε από κορεσμό.

Οι Κεντρικές Τράπεζες από άλλες χώρες με εμπορικό πλεόνασμα, συμπεριλαμβανομένης της Bank of Japan, της Κεντρικής Τράπεζας της Ιαπωνίας, έπρεπε να κάνουν παρόμοιες επιλογές, όμως καμία δεν αγόρασε ποτέ κρατικά αμερικανικά ομόλογα τόσο άπληστα όσο η Κίνα, η οποία σε μια δεκαετία τριπλασίασε τα αποθεματικά της, ξεπερνώντας κατά πολύ οποιαδήποτε άλλη χώρα. Τον Σεπτέμβριο του 2011, η Κίνα κατείχε επισήμως 1,15 τρισεκατομμύρια δολάρια σε αμερικανικά κρατικά ομόλογα, από τα συνολικά 14,3 τρισεκατομμύρια δολάρια κρατικού χρέους της αμερικανικής κυβέρνησης. Επίσης, διατηρούσε μαζικές διακρατήσεις χρεογρά-

φων που είχαν εκδώσει οι κρατικοποιημένοι πλέον οργανισμοί ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων Fannie Mae και Freddie Mac. Τα ακριβή νούμερα ενδέχεται να είναι κατά πολύ μεγαλύτερα απ' ό,τι αναφέρουν τα στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών. Υπάρχει υπόνοια ότι οι κινεζικές υπηρεσίες διαχείρισης κρατικών αποθεματικών αποκρύπτουν τις αγορές αμερικανικών χρεογράφων τις οποίες πραγματοποιούν –κατά πάσα πιθανότητα, για να μη δείξουν τα χαρτιά τους και η αγορά λειτουργήσει εις βάρος των συμφερόντων τους– υλοποιώντας τις συναλλαγές τους με ιδιωτικές τράπεζες και εταιρείες διαχείρισης κεφαλαίων που εδρεύουν στο Η.Β. Κατά περιεργό τρόπο, τα στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών για τον Σεπτέμβριο του 2011 δείχνουν τις κινεζικές διακρατήσεις κρατικών αμερικανικών ομολόγων πρακτικά αμετάβλητες σε σύγκριση με τα προ έτους αντίστοιχα στοιχεία, ενώ αυτές που αποδίδονται σε κατοίκους του Η.Β. έχουν υπερδιπλασιαστεί, παρ' ουσιάζοντας αύξηση ύψους 231 δισεκατομμυρίων δολαρίων, υπερβαίνοντας την αύξηση οποιασδήποτε άλλης χώρας – ακόμα και της Ιαπωνίας, του άλλου μεγάλου κατόχου αποθεματικών.

Ενώ υπάρχουν πολλές άλλες πηγές ζήτησης για κρατικά αμερικανικά ομόλογα, η οριακή επίδραση των αγορών της Κίνας είναι τόσο μεγάλη, ώστε δεν μπορεί να μη στηρίξει τις τιμές των αμερικανικών κρατικών ομολόγων. Αυτή η στήριξη με τη σειρά της διατηρεί χαμηλά την απόδοση που οι επενδυτές αποκομίζουν από τα χρεόγραφα. (Εξ ορισμού, οι αποδόσεις κινούνται αντιστρόφως ανάλογα με τις τιμές ομολόγων και άλλων χρεογράφων σταθερού εισοδήματος). Με την πάροδο του χρόνου, έχει επιτρέψει στις Ηνωμένες Πολιτείες να αναχρηματοδοτούν το τεράστιο χρέος τους με πάρα πολύ χαμηλά επιτόκια δανεισμού – έφτασαν στο επίπεδο ρεκόρ του 1,67% για τα 10ετή ομόλογα τον Σεπτέμβριο του 2011. Πράγματι, η Κίνα καθιστά δυνατή τη συσσώρευση χρέους από τις ΗΠΑ και το απότομα αυξανόμενο δημοσιονομικό έλλειμμα: το Γραφείο Προϋπολογισμού του Κογκρέσου πρόβλεψε ότι θα φτάσει το 8,5% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) το 2011. Η ροή αποταμιεύσεων στις δύο πλευρές του Ει-

ρηνικού –και, ευρύτερα, το προνόμιο ελέγχου στο αποθεματικό νόμισμα– ενισχύει τη στρατηγική βραχυπρόθεσμης πολιτικής στις Ηνωμένες Πολιτείες, το οποίο σημαίνει ότι οι μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται για να μειωθούν τα μακροπρόθεσμα ελλείμματα της χώρας αναβάλλονται. Είναι ανησυχητικό το πόσο λίγη προσοχή δόθηκε σ' αυτή τη διεθνή πτυχή του προβλήματος χρέους της Αμερικής κατά τη διάρκεια της εχθρικής συζήτησης για το όριο του δημόσιου χρέους, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την επονείδιση υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Αμερικής από τη Standard & Poor's. Η συζήτηση περιορίστηκε σε υπερβολικά απλοϊκά ευχολόγια –«οι φόροι σκοτώνουν την ανάπτυξη» από τα δεξιά, «δεν μπορούμε ν' αγγίξουμε την κοινωνική ασφάλιση» από τ' αριστερά–, τα οποία αγνόησαν το φλέγον θέμα. Οι προκλήσεις που συνδέονται με το χρέος της Αμερικής είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το πρόβλημα των παγκόσμιων ανισορροπιών.

Το τελευταίο που χρειάζεται ένας μεγάλος επενδυτής όπως η Κίνα είναι μια μελλοντική κρίση χρέους στην αγορά όπου είναι συγκεντρωμένες οι διακρατήσεις της. Παρ' όλα αυτά, συνάπτοντας μια σχέση συνεξάρτησης, το Πεκίνο συμβάλλει στο να δημιουργούνται τα αμερικανικά δημοσιονομικά προβλήματα που φοβάται περισσότερο. Η Κίνα δεν μπορεί να κατηγορηθεί για ανεύθυνη δημοσιονομική πολιτική. Εντούτοις, είναι γεγονός ότι η αδιάκοπη ζήτηση για αμερικανικά κρατικά ομόλογα, που δημιουργείται από τις πλεονάζουσες αποταμιεύσεις της και την ασκούμενη συναλλαγματική πολιτική, καθιστά ευκολότερο για την Ουάσινγκτον να αναβάλλει τη λήψη σκληρών αποφάσεων. Αν η Κίνα δεν κατέβαλλε τόσο υψηλό αντίτιμο για το χρέος των Ηνωμένων Πολιτειών, τότε το Κογκρέσο θα είχε αναγκαστεί να αντιμετωπίσει τη μείωση του ελλείμματος πολλά χρόνια πριν. Όπως ακριβώς τα υψηλά επιτόκια των κρατικών ομολόγων υποχρεώνουν τους πολιτικούς να λάβουν σκληρές αποφάσεις –όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας όπου ελήφθησαν σκληρά μέτρα λιτότητας κατά τη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης κρατικού χρέους στην ευρωζώνη–, τα χαμηλά επιτόκια τείνουν να καλλιεργούν μιαν αυταρέσκεια. Επι-

πλέον, ενθαρρύνουν τη βούληση για ανάληψη χρεών απ' όλη την κοινωνία. Από τη στιγμή που τα κρατικά ομόλογα είναι το σημείο αναφοράς για την τιμολόγηση κάθε άλλης μορφής πίστωσης, η αυξανόμενη τιμή τους και οι πτωτικές αποδόσεις τους διαχέονται στις χρηματοπιστωτικές αγορές της Αμερικής, ωθώντας τους επενδυτές να αναζητούν καλύτερες συμφωνίες σε χρεόγραφα υψηλότερων αποδόσεων. Αυτό μειώνει τα επιτόκια σε άλλα δάνεια και δημιουργεί πειρασμούς για τους δανειολήπτες. Επίσης, θέτει σε κίνηση το είδος της «βιομηχανίας» στην οποία ειδικεύεται η Νέα Υόρκη: τη διαπραγμάτευση ομολόγων.

Καθώς ο χρηματοοικονομικός και εμπορικός κύκλος Κίνας-προστις-ΗΠΑ επιταχύνθηκε κατά τα πρώτα οκτώ έτη της δεκαετίας, η μνημειώδης διεθνής ροή κεφαλαίων αποτέλεσε το καύσιμο με το οποίο οι διαπραγματευτές, πωλητές και μηχανικοί οικονομίας και διοίκησης της Γουόλ Στριτ έθεσαν σε λειτουργία μια τεράστια νέα μηχανή παραγωγής χρήματος. Επρόκειτο για μια επικίνδυνη σχέση, καθώς το κινεζικό χρήμα, η ταχέως αυξανόμενη πηγή της αμερικανικής χρηματοδότησης, έπεσε στα χέρια του ανεπαρκώς ρυθμισμένου χρηματοπιστωτικού τομέα της Αμερικής με τα στρεβλά κίνητρα και πολλαπλασιάστηκε σε μια έκρηξη πλεονάζουσας πίστωσης. Η επικερδής σχέση σήμαινε ότι οι τράπεζες επενδύσεων μπορούσαν να προσφέρουν παχυλούς μισθούς και να δελεάσουν έτσι πολλά υποσχόμενα νεαρά μυαλά απ' ολόκληρο τον κόσμο. Πτυχιούχοι μαθηματικών –μπορεί σε διαφορετική περίπτωση να είχαν εφεύρει λύσεις καθαρής ενέργειας σε εταιρείες μελετών– κατέληξαν να σχεδιάζουν περίπλοκα νέα «τιτλοποιημένα» και παράγωγα προϊόντα προς πώληση από τις τράπεζες. Οι εφευρέσεις τους περιελάμβαναν τις περιβόητες Εγγυημένες Δανειακές Υποχρεώσεις (CDO), στις οποίες υπήρχαν χιλιάδες στεγαστικά δάνεια, προτού χωριστούν σε χρεόγραφα απαιτήσεων διαφορετικής σειράς. Σ' αυτό που φαινόταν να μοιάζει με χρηματοοικονομική αλχημεία, τα υψηλής πιστοληπτικής ικανότητας χρεόγραφα τριπλού Α μπορούσαν πλέον με μαγικό τρόπο να δημιουργού-

νται από άλλα χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας ενυπόθηκα δάνεια – με λίγη βοήθεια όμως από τους οίκους αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, τους ικανούς βοηθούς των θαυματοποιών της Γουόλ Στριτ. Μόλις το 2008, οι επενδυτές συνειδητοποίησαν ότι μαγικά δε γίνονται.

Με τη ζήτηση από τις κεντρικές τράπεζες της Κίνας και άλλων χωρών να οδηγούν ανοδικά την τιμή των αμερικανικών κρατικών ομολόγων τριπλού Α –κι έτσι να ωθούν προς τα κάτω τις αποδόσεις τους ή την απόδοση επενδύσεων–, τα συνταξιοδοτικά ταμεία και τα άλλα ιδρύματα των οποίων το καταστατικό απαιτούσε να διακρατούν χρεόγραφα υψηλής αξιολόγησης στράφηκαν με προθυμία στα καινοτόμα χρεόγραφα. Φυσικά, στην πορεία κατέβηκαν υπέρογκα ποσά ως προμήθεια στις τράπεζες της Γουόλ Στριτ που τα είχαν σχεδιάσει, αλλά και στους οίκους αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, οι οποίοι τους πρόσφεραν την πολυπόθητη σφραγίδα τριπλού Α. Καθώς αυξανόταν η παραγωγή CDO, απορροφούσε ολοένα και περισσότερα ενυπόθηκα δάνεια στη διαδικασία τιτλοποίησης, γεγονός που απελευθέρωνε κεφάλαια στις τράπεζες που είχαν χορηγήσει τα αρχικά δάνεια και τους επέτρεπε να ξεχυθούν στις συνοικίες των προαστίων και να προσελκύσουν ακόμα περισσότερους πελάτες-δανειολήπτες. Οι περισσότεροι θεωρούσαν ότι επρόκειτο για έναν τέλειο ενάρετο κύκλο που οδηγούσε με γοργό ρυθμό όλους τους πολίτες της χώρας στην απόκτηση κατοικίας. Μόνο με την πάροδο του χρόνου μερικοί μνημένοι της Γουόλ Στριτ, οι πελάτες τους, και ορισμένοι ευφυείς ακαδημαϊκοί παραδέχτηκαν ότι το σύστημα δεν ήταν παρὰ μια βόμβα έτοιμη να εκραγεί.

Ανάμεσα στις περιουσίες που δημιουργήθηκαν από τους νέους ποσοτικούς αναλυτές οι οποίοι επινοούσαν αυτά τα νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα ήταν και εκείνη του Φαμπρίς Τουρέ, της Goldman Sachs –της εργοδότης του Τουρέ– και των εύπορων πελατών της εταιρείας. Ο Τουρέ, ένας έξυπνος νέος, πτυχιούχος της περίφημης σχολής μηχανικών École Centrale de Paris, ξεκίνησε να εργάζεται στην Goldman σε ηλικία είκοσι δύο ετών, το 2001. Ειδικεύτηκε στην τέχνη της δημιουργίας CDO, αλλά και σε

ορισμένες ακόμα πιο περίπλοκες συμβάσεις ανταλλαγής, ενώ γρήγορα του απονεμήθηκε ο συνήθης στη Γουόλ Στριτ τίτλος του αντιπροέδρου. Στο τέλος της δεκαετίας, ωστόσο, όταν ένα μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου προς τη φίλη του ήρθε στην επιφάνεια κατά τη διάρκεια μιας έρευνας της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (SEC), έγινε γνωστός με τον διαβόητο τίτλο: «ο υπέροχος Φαμπ». Το ηλεκτρονικό του μήνυμα –γράφτηκε λίγο προτού ξεσπάσει η χρηματοπιστωτική κρίση– έγραφε: «Ολόκληρο το οικοδόμημα είναι έτοιμο να καταρρεύσει από στιγμή σε στιγμή... Μοναδικός πιθανός επιζών ο υπέροχος Φαμπ... που στέκεται ανάμεσα σε όλα ετούτα τα σύνθετα και ιδιαίτερα μοχλευμένα εξωτικά προϊόντα τα οποία δημιούργησε, χωρίς να κατανοεί απαραίτητα όλες τις συνέπειες αυτών των τερατουρηγμάτων!!!»

Η SEC χρησιμοποίησε ετούτο το μήνυμα και σειρά άλλων στοιχείων ώστε να απαγγείλει κατηγορίες για απάτη κατά του εργοδότη του Τουρέ. Σε μια υπόθεση που η Goldman διευθέτησε εξωδικαστικά με το ποσό ρεκόρ των 550 εκατομμυρίων δολαρίων, η SEC την κατηγορούσε ότι το 2007, στο ζενίθ της άνθησης των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, ο Τουρέ εν γνώσει του συγκέντρωνε περίπλοκα «συνθετικά» CDO, η βασιζόμενη σε παράγωγα δομή των οποίων στηριζόταν σε ύποπτα ενυπόθηκα δάνεια και στη συνέχεια τα διοχέτευε σε αφελείς επενδυτές σαν χρεόγραφα χαμηλού κινδύνου. Στο μεταξύ, η SEC υποστήριξε ότι ένας καλύτερα ενημερωμένος και περισσότερο προνομιούχος πελάτης χρησιμοποίησε το ίδιο επενδυτικό μέσο, το οποίο η Goldman είχε ονομάσει «Abacus», για να τοποθετήσει στοιχήματα ανοιχτών πωλήσεων εναντίον των χρεογράφων. Μήνες αργότερα, αυτός ο πελάτης, ο γνωστός διαχειριστής Κεφαλαίων Αντιστάθμισης Κινδύνου Τζον Πόλσον, κέρδισε ένα δισεκατομμύριο δολάρια για λογαριασμό της Paulson & Co., της εταιρείας του με έδρα το Μανχάταν, όταν τα κύματα αθέτησης υποχρεώσεων άρχισαν να πλήττουν τα ενυπόθηκα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης μέσα στη δομή του Abacus. Ήταν το επιστέγασμα σε ένα έτος που κατακλύστηκε από στοιχήματα κατά της φύσκας στον τομέα των ακινήτων και απέφερε στην Paulson & Co. το ιλιγγιώδες

ποσό των 15 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Ο Πόλσον αποκόμισε 4 δισεκατομμύρια δολάρια και εκτοξεύτηκε στην όγδοη θέση της λίστας του περιοδικού *Forbes* με τους πλουσιότερους Αμερικανούς. Από την πλευρά του, ο εικοσιοκτάχρονος Τουρέ πήρε μπόνους ύψους 2 εκατομμυρίων δολαρίων. Αφού πλήρωσε το ενοίκιο του, ύψους 4.000 δολαρίων το μήνα για το διαμέρισμά του στο Γκρίνουιτς Βίλατζ, ο Τουρέ μπορούσε να αφιερώσει τα κέρδη του σε άλλες δραστηριότητες, μη εξαιρουμένων των τρελών ολονύκτιων πάρτι που περιέγραψαν οι γείτονές του. Μόλις ξέσπασε η κρίση, ο Τουρέ μετακινήθηκε στα γραφεία της Goldman στο Λονδίνο. Όμως μετά τη δημοσιοποίηση της έρευνας από τη SEC την άνοιξη του 2010, ετέθη σε διαθεσιμότητα. Συνέχισε να λαμβάνει το μισθό του και τις παροχές του, ενώ η Goldman πλήρωνε τα νομικά του έξοδα σε μια υπόθεση στην οποία, όλως περιέργως, ο Γάλλος είναι ο μόνος απ' όλη τη Γουόλ Στριτ που θα μηνυθεί από τη SEC με κατηγορίες οι οποίες σχετίζονται με την κρίση των ενυπόθηκων δανείων.

Ενώ η ελίτ των επιχειρηματιών και των τραπεζιτών, που ευημερεί χάρη στη σχέση ΗΠΑ-Κίνας, κατοικεί χωρίς εξαίρεση στα μεγάλα εμπορικά και οικονομικά κέντρα στις ακτές και των δύο χωρών, οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές που στηρίζουν τη διακρατική αυτή επιχείρηση συχνά έρχονται από σημεία της ενδοχώρας. Τελικά, η ουρανομήκης πόλη αναδείχτηκε ο νικητής και η ενδοχώρα ο ηττημένος.

Η οικονομική πρόοδος δε χαρίζεται. Και στην Κίνα το βαρύτερο τίμημα πλήρωσαν, δυσανάλογα, οι κάτοικοι στις κεντρικές αγροτικές περιοχές και τα μοναχοπαίδια τους, εκ των οποίων 220 εκατομμύρια έφυγαν από τα σπίτια τους τα τελευταία χρόνια για να εργαστούν, με εξαντλητικές βάρδιες, στα παράκτια εργοστάσια. Όλοι αυτοί, γνωστοί ως «περιπλανώμενος πληθυσμός», καθώς δεν εμπίπτουν στο αυστηρό επαρχιακό σύστημα μόνιμης κατοικίας της Κίνας, προσβλέπουν σ' ένα λαμπρότερο μέλλον. Κι αυτό μπορεί τελικά να έρθει για τα παιδιά ή τα εγγόνια τους. Ο

δρόμος προς την ευημερία όμως δε χρειάζεται να είναι τόσο μακρύς, τόσο δύσβατος. Οι άνθρωποι ετούτοι ζουν καλύτερα απ' ό,τι στα χωριά τους, αλλά αυτό δε λέει πολλά. Και κατά τη διάρκεια της οικονομικής άνθησης των δύο τελευταίων δεκαετιών, ποικίλες πολιτικές διακρίσεων εξασφάλισαν τη στήριξη – χάρη στην καλά διασυνδεδεμένη μειονότητα που ελέγχει την εξαγωγική βιομηχανία της – της πολυπληθέστερης εργατικής τάξης της Κίνας. Εξαιτίας μιας σταθερής, υποτιμημένης νομισματικής ισοτιμίας, ενός συνόλου κανόνων που περιορίζουν ρητά την πρόσβαση των περιπλανώμενων εργατών στην παιδεία, στις υπηρεσίες υγείας και στην κοινωνική ασφάλιση, κι ενός κλειστού τραπεζικού συστήματος, οι εργάτες είδαν την αγοραστική τους δύναμη να μειώνεται και τις επενδυτικές επιλογές τους να περιορίζονται. Στερούμενοι κρατικής στήριξης στον τομέα της συνταξιοδότησης ή των αναγκών της υγείας, οι άνθρωποι αυτοί και οι συγγενείς που αφήνουν πίσω τους αναγκάζονται να προβαίνουν σε ακραία αποταμίευση, καταθέτοντας τα χρήματά τους σε κρατικές τράπεζες, οι οποίες πληρώνουν πολύ χαμηλούς, κυβερνητικά καθορισμένους, τόκους. Έτσι, συνεισφέρουν σε ένα αυξανόμενο απόθεμα κεφαλαίων που χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση του μηχανισμού εξαγωγών με εσκεμμένα συγκρατημένα επιτόκια. Όπως περιγράφει ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Πεκίνου Μάικλ Πέτις, η ανάπτυξη της Κίνας χτίζεται πάνω «στο βιασμό των αποταμιευτών».

Οι επιμελείς εργαζόμενοι, όπως η εικοσάχρονη Σούι Λι (πρόκειται για ψευδώνυμο), θυσιάζουν τη ζωή, τις σχέσεις και την οικογένειά τους ώστε να κάνουν οικονομία για το μέλλον, ενώ οι εργοδότες τους πλουτίζουν από το μόχθο και τις υποαμειβόμενες οικονομίες τους. Γεννημένη σ' ένα μικρό χωριό της επαρχίας Χουμπέι, η Σούι Λι μετακόμισε στη Σεντζέν το 2010, όπου, όταν τη συνάντησα, εργαζόταν και ζούσε στα κεντρικά του εργοστασίου Foxconn του Τέρι Γκου στη Λουνγκχούα – μαζί με άλλους 300.000. Με έκταση 2,5 τ. χμ., το άναρχα επεκτεινόμενο κλειστό συγκρότημα είναι μια πόλη από μόνο του. Εκεί, οι διαχωριστικές γραμμές που θα διέκριναν την προσωπική ζωή της Σούι Λι από τη δου-

λειά της ήταν συγκεχυμένες. Περνούσε τις περισσότερες ώρες της ημέρας μπροστά σε μια σειρά από ασυναρμολόγητους εκτυπωτές Hewlett-Packard, στο εσωτερικό των οποίων προσάρμοξε τους μάντες που κινούν τα δοχεία μελάνης. Είπε ότι δουλεύοντας δεκάωρες βάρδιες, η ομάδα της συναρμολογούσε 2.400 μονάδες ημερησίως. Εργαζόταν έξι ημέρες την εβδομάδα και κέρδιζε 1.200 γιουάν, περίπου 200 δολάρια, το μήνα. Το ποσό αυτό ήταν χαμηλότερο από το βασικό μισθό στη Foxconn, αλλά επρόκειτο να αυξηθεί έπειτα από τη συμπλήρωση έξι μηνών στο εργοστάσιο. Η Σούι Λι έβγαινε από το συγκρότημα μόνο μία φορά την εβδομάδα – την Κυριακή, στο ρεπό της, οπότε και τη συνάντησα ανάμεσα σε εκατοντάδες νέους και νέες που συνέρρεαν στην έξοδο των κεντρικών της Foxconn στη Σεντζέν. Κοιμόταν σε μια κουκέτα σε κοιτώνα θηλέων, έτρωγε όλα σχεδόν τα γεύματά της σε κάποια από τις πολλές θολωτές καφετέριες του συγκροτήματος και διασκέδαζε στις χρηματοδοτούμενες από τη Foxconn εκδηλώσεις. Φορούσε την ίδια στολή με όλους, παρακολουθούσε την εσωτερική υπηρεσία τηλεόρασης της Foxconn, έκανε τις αγορές της από τα σουπερμάρκετ της εταιρείας και δεχόταν ιατρική περίθαλψη στο νοσοκομείο του συγκροτήματος. Παντού υπήρχαν πανό και οθόνες με σλόγκαν που προέββαλλαν τα οφέλη της εργασίας στη Foxconn: ακόμα και τα καπάκια των υπονόμων έφεραν το λογότυπό της.

Σαν καλόγριες και καλόγεροι κλεισμένοι σε μοναστήρι, οι εργαζόμενοι του συγκροτήματος ήταν για πολλά χρόνια αποκλεισμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο και ουσιαστικά ξεχασμένοι από τα ΜΜΕ της Δύσης εξαιτίας του αυστηρού ελέγχου πρόσβασης της Hon Hai. Το 2010, οι δεκατρείς αυτοκτονίες εργατών –έπεφταν από τους τελευταίους ορόφους των κοιτώνων– τράβηξαν ξαφνικά την ανεπιθύμητη προσοχή στο συγκρότημα, ωθώντας κάποιους ξένους πελάτες να αναλογιστούν το *πραγματικό* κόστος των γκάτζετ που αγόραζαν. Τα κίνητρα των θυμάτων δεν αποσαφηνίζονταν πάντα, αν και μερικοί άφησαν σημειώματα στα οποία ζητούσαν συγγνώμη από τις οικογένειές τους και εξέφραζαν την αίσθηση αποτυχίας των φιλοδοξιών τους. Εντούτοις, προσπάθησαν άλλοι να μιλήσουν για λογαριασμό τους, συμπεριλαμβανο-

μένου του εργαζόμενου της Foxconn που ανάρτησε την εξής δήλωση σε δικτυακό ημερολόγιο έπειτα από την ενδέκατη αυτοκτονία: «Ο θάνατος είναι η μόνη απόδειξη ότι ζήσαμε. Ίσως για τους υπαλλήλους της Foxconn και όλους εκείνους όπως εμείς –εμάς που μας αποκαλούν *nongmingong*, περιπλανώμενους εργάτες της επαρχίας, στην Κίνα– η χρησιμότητα του θανάτου είναι να μαρτυρήσει απλώς ότι ήμασταν ζωντανοί και ότι όσο ζούσαμε, νιώθαμε μόνο απελπισία».

Η πρώτη αντίδραση της Hon Hai στη δημόσια κατακραυγή ήταν να τοποθετήσει δίχτυα πάνω από το τσιμεντένιο δάπεδο, για να πιάνει όσους πηδούσαν, και να ζητήσει από τους εργαζόμενους να υπογράψουν επιστολή, στην οποία ορκίζονταν ότι δε θα αυτοκτονήσουν. Προχώρησε όμως και σ' ένα δημοσιοσχετίστικο τρικ, προσλαμβάνοντας τη νεοϋορκέζικη εταιρεία Burson-Mars-teller να διορθώσει την εικόνα της Foxconn. Η εταιρεία διοργάνωσε μια συγκέντρωση σε στάδιο, μέσα στο συγκρότημα της Σεντζέν, για να αναπερώσει το ηθικό, με δεκάδες χιλιάδες εργαζόμενους να παρελαύνουν φορώντας μπλουζάκια με την επιγραφή «I ♥ Foxconn», ενώ ο Γκου χρηματοδότησε ξεναγήσεις για επιλεγμένους δημοσιογράφους. (Αυτή η ελεγχόμενη πολιτική πρόσβασης διήρκεσε μόνο μία ή δύο εβδομάδες. Το δικό μου αίτημα για ξενάγηση και συνέντευξη απορρίφθηκε έπειτα από πέντε μήνες). Στις παρουσιάσεις στα μέσα ενημέρωσης, ο Γκου ανακοίνωσε ένα σχέδιο που θα επέτρεπε, εν ευθέτω χρόνω, στους εργαζόμενους να ζουν ανεξάρτητα έξω από το συγκρότημα. Επιπλέον, αύξησε το βασικό μισθό στους εργαζόμενους στη Σεντζέν από τα περίπου 180 στα 300 δολάρια το μήνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ορκίστηκε πως θα άρχιζε να κατευθύνει ένα μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων του στα κεντρικά της χώρας, όπου οι μισθοί είναι χαμηλότεροι, προκειμένου να προστατέψει το περιθώριο κέρδους του, αλλά και να επεκτείνει τις επιχειρήσεις του στο εξωτερικό. Η Σούι Λι είπε ότι της υποσχέθηκαν μια θέση στη Γουχάν, πλησιέστερα στη γενέτειρά της, αλλά το αφεντικό της δεν αποσαφήνισε εάν θα κρατούσε την αύξηση που θα έπαιρνε και μετά τη μετακίνησή της.

Δεν είναι σαφές εάν οι συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις θα προσφέρουν περισσότερη ελευθερία σε εργαζόμενους όπως η Σούι Λι. Επίσης, δεν είναι σαφές εάν κάποια από αυτές τις αλλαγές θα αντιμετωπίσει τα πραγματικά αίτια που ώθησαν μερικούς συναδέλφους της να δώσουν τέλος στη ζωή τους. Είναι μάλλον απίθανο να αναπτρωθεί το ηθικό τους χωρίς την εκ βάθρων αναμόρφωση ενός επιχειρηματικού μοντέλου που βασιίζεται στην απομύζηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης παραγωγής από ένα υπάκουο και εξαρτώμενο εργατικό δυναμικό. Οποιοσδήποτε Κινέζος φοιτητής Ιστορίας θα βρει κάτι το ανατριχιαστικά οικείο στον τρόπο με τον οποίο ο Ταϊβανέζος ιδιοκτήτης της Hon Hai, καθισμένος μέσα στη δική του Απαγορευμένη Πόλη, μεταχειρίζεται τις στρατιές του προσωπικού του.

Αν ακολουθούσαμε όλα τα iPhone, τους υπολογιστές Dell, τις κονσόλες Nintendo και τα υπόλοιπα αντικείμενα που προορίζονται για τις Ηνωμένες Πολιτείες και παράγονται στο εργοστάσιο της Foxconn στη Λουνγκχούα ή σε άλλες παρόμοιες βιομηχανίες κατά μήκος της κινεζικής ακτής ως τον τελικό προορισμό τους, θα καταλήγαμε να διασχίσουμε τα ηπειρωτικά εδάφη των Ηνωμένων Πολιτειών. Θα φτάναμε σε σπίτια των προαστίων που περιβάλλουν τις μεγαλουπόλεις της χώρας, στην καρδιά της αμερικανικής μεσαίας τάξης. Εκεί συναντάς ανθρώπους που αντιπροσωπεύουν το αμερικανικό αντίστοιχο της παραμελημένης ενδοχώρας της Κίνας. Κι αυτοί έχουν πληρώσει το τίμημα για τη δυσλειτουργική σχέση ΗΠΑ-Κίνας που πλουτίζει τις εδρεύουσες στις πόλεις ελίτ των δύο χωρών.

Εδώ, στις μικρές επαρχιακές πόλεις, βρίσκουμε τη ραχοκοκαλιά της αμερικανικής οικονομίας. Τα μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά τροφοδότησαν την ανάπτυξη της τελευταίας δεκαετίας με τα εξοδά τους και μετά σήκωσαν το βάρος της χρεοκοπίας. Υπέστησαν τις συνέπειες της απώλειας 8 εκατομμυρίων και πλέον θέσεων εργασίας και της κατάσχεσης 7 εκατομμυρίων κατοικιών από το 2007. Συνεισέφεραν στα συνταξιοδοτικά ταμεία

που αγόρασαν τα καταδικασμένα CDO της Γουόλ Στριτ και άλλα τοξικά χρεόγραφα, πριν από την κατάρρευση της αγοράς και τη βουτιά της αξίας τους. Οι φόροι που κατέβαλαν στήριξαν το πρόγραμμα 700 δισεκατομμυρίων δολαρίων για τη διάσωση των μεγαλύτερων τραπεζών και εταιρειών της χώρας το 2008. Απ' αυτούς προέρχονται οι στρατιώτες που πολέμησαν στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν. Ακόμα κι όταν η οικονομία άρχισε να ανακάμπτει από την κρίση, συνέχισαν να πασχίζουν, καθώς δεν προστέθηκαν θέσεις εργασίας ικανές να ακολουθήσουν την πληθυσμιακή ανάπτυξη, ενώ συνεχίστηκαν τα παιχνίδια επιστροφής στην ύφεση. Με τις τιμές των κατοικιών σε πτώση, οι θέσεις εργασίας που εξαφανίστηκαν –εκ των οποίων εκατομμύρια προέρχονταν από τον κατασκευαστικό τομέα– δεν επρόκειτο να επιστρέψουν, ενώ τα χρέη των κατοίκων παρέμεναν υπερβολικά επαχθή.

Εντούτοις, αυτή η προαστιακή βάση παραμένει ζωτικής σημασίας ως αγορά για τη Foxconn και άλλους Κινέζους εξαγωγείς. Το 2007, τη χρονιά πριν από την οικονομική κρίση, τα νοικοκυριά με ετήσιο εισόδημα χαμηλότερο των 150.000 δολαρίων κάλυπταν το 83% των καταναλωτικών δαπανών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Την ίδια χρονιά, οι Αμερικανοί επιβαρύνθηκαν με πρόσθετο χρέος 70 δισεκατομμυρίων δολαρίων από πιστωτικές κάρτες και 1,14 τρισεκατομμυρίων δολαρίων από ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια, με αποτέλεσμα τα συνολικά ανεξόφλητα ποσά να ανέλθουν σε 942 δισεκατομμύρια και 14,6 τρισεκατομμύρια δολάρια αντίστοιχα. Πρόκειται για ένα σύνολο 131.000 δολαρίων ανά νοικοκυριό. Χωρίς αυτούς τους εξαρτώμενους από το χρέος καταναλωτές, ο διεθνής κύκλος εμπορίου και χρηματοδότησης θα σταματούσε.

Ανάμεσα στα δεκάδες χιλιάδες εξαρτήματα υπολογιστών της Hewlett-Packard που πέρασαν τις πύλες του εργοστασίου της Foxconn στη Λουνγκχούα, βρισκόνταν κι εκείνα που κατέληξαν στον υπολογιστή κάποιου σπιτιού στη Φιλαδέλφεια των Ηνωμένων Πολιτειών. Το μηχάνημα χρησιμοποιήθηκε για τη διαχείριση των λογαριασμών του Τζον ΝτεΒλίγκερ, ενός καλλιτέχνη του οποίου οι κλασικού ιταλικού ύφους τοιχογραφίες ήταν περιζιζήτητες μετά την

οικοδομική έκρηξη από εύπορους διαχειριστές αμοιβαίων κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου στο Κονέκτικατ και στη Νέα Υόρκη. Το εισόδημα του ΝτεΒλίγκερ ήταν ικανοποιητικό αλλά απρόβλεπτο και το βάρος των νομικών εξόδων και της διατροφής, έπειτα από πρόσφατο διαζύγιο, τον είχε αφήσει χωρίς ρευστό. Έτσι, το 2006 αποφάσισε να υποθηκεύσει μια μικρή κατοικία που είχε αγοράσει για επένδυση στο εργατικό προάστιο του Άπερ Ντάρμπι και για το οποίο μία ανύπαντρη μητέρα τριών παιδιών του κατέβαλλε ενοίκιο 1.200 δολάρια το μήνα. Το είχε αγοράσει 100.000 δολάρια το 2004, αλλά έπειτα από δύο χρόνια το ενεχυροδανειστήριο Ameriquest Mortgage του πρόσφερε πιστωτικό όριο 148.500 δολάρια – αντίστοιχο σχεδόν της εκτιμηθείσας αξίας. Με δεδομένο το λεπτό κεφαλαιακό περιθώριο και τα απρόβλεπτα έσοδά του, το δάνειο μεταβλητού επιτοκίου ξεκίνησε με υψηλό επιτόκιο 8,5% και κρίθηκε ενυπόθηκο δάνειο υψηλού κινδύνου. Πωλήθηκε αμέσως στη Citigroup, που το τοποθέτησε σε ειδική εταιρεία επενδύσεων χαρτοφυλακίου για διασφαλιζόμενα με υποθήκη χρεόγραφα με το ακρωνύμιο CMLTI 2006-AMC1. Ακόμα κι αν ο ΝτεΒλίγκερ γνώριζε ότι το δάνειό του είχε τιτλοποιηθεί με αυτόν τον τρόπο, σίγουρα αγνοούσε το γεγονός ότι κάτι τέτοιο τον έφερνε πολύ κοντά στον Υπέροχο Φαμπρίς Τουρέ και τον πελάτη του Τζον Πόλσον. Ο Πόλσον περίμενε ακριβώς ότι άτομα όπως ο ΝτεΒλίγκερ θα χρεοκοπούσαν, γεγονός που οδήγησε το διαχειριστή αμοιβαίων κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου να επιλέξει το CMLTI 2006-AMC1 ως ένα από τα 92 χρεόγραφα που ενσωματώθηκαν στο χαρτοφυλάκιο επενδύσεων Abacus.

Σύντομα, ήρθε η κρίση στον στεγαστικό τομέα και η ύφεση. Ο ΝτεΒλίγκερ έχασε τις παραγγελίες του, ενώ και η ενοικιάστριά του έμεινε άνεργη και άρχισε να καθυστερεί τα ενοίκια. «Βρέθηκε σε πραγματική δυσχέρεια. Δεν μπορούσα να τη διώξω. Δεν προσπάθησα καν», είπε. «Δοκίμασα να επαναδιαπραγματευτώ την υποθήκη, αλλά δεν τα κατάφερα. Οι δόσεις συνέχισαν να διογκώνονται: ήταν σαν χάρτινος πύργος». Ο ΝτεΒλίγκερ άντεξε μέχρι το 2010, οπότε υπέκυψε στην κατάσχεση. Και μόλις η ενοικιάστριά του πληροφορήθηκε, σταμάτησε να πληρώνει. «Με άφη-

σε χωρίς επιλογή», είπε. Μία αξιοπρεπέστατη σχέση μεταξύ ενοικιαστή και ιδιοκτήτη καταστράφηκε από τη φούσκα που δημιουργήσαν οι ταχυδακτυλουργοί της Γουόλ Στριτ. Ο πόνος που ένιωσαν αυτοί οι δύο μεταφράστηκε απευθείας σε καθαρό κέρδος για τον Τζον Πόλσον. Μόλις μερικοί όπως ο ΝτεΒλίγκερ άρχισαν να χάνουν πληρωμές ή να επαναδιαπραγματεύονται τα δάνειά τους, η τιμή των χρεογράφων στο οικοδόμημα Abacus έκανε βουτιά, αποδίδοντας κεφαλαιακά κέρδη άνευ προηγουμένου στο διαχειριστή αμοιβαίων κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου που είχε βάλει στοιχήματα ανοιχτών πωλήσεων εναντίον τους.

Πολλοί Αμερικανοί ισχυρίζονται τώρα ότι άτομα όπως ο Τζον ΝτεΒλίγκερ έπαθαν ό,τι τους άξιζε. Ισχυρίζονται ότι τόσο αυτός όσο και εκατομμύρια άλλοι όπως εκείνος, που πήραν δάνεια μηδενικής προκαταβολής ή άλλα υψηλού κινδύνου, έπρεπε να γνωρίζουν τα όριά τους και να ζουν ως εκεί όπου έφτανε η τσέπη τους. Αν και πολλοί δανειζόμενοι όντως ενήργησαν ανεύθυνα, η συγκεκριμένη άποψη παραβλέπει τους συστημικούς παράγοντες που οδήγησαν τους πάροχους ενυπόθηκων δανείων στο να δίνουν τόσο μεγάλα, αβάσταχτα δάνεια και στην ψευδαίσθηση του κοινού που θεώρησε κάτι τέτοιο αποδεκτό. Ο ΝτεΒλίγκερ –υπήρξε σπιτονοικοκύρης για πολλά χρόνια και «ήταν πάντα αρκετά επιλεκτικός» όσον αφορά την κατοικία– υπέθεσε εσφαλμένα ότι η αγορά ακινήτων θα γνώριζε πάντα άνοδο στις τιμές. Αυτό το «σκεπτικό φούσκα», όπως το αποκαλεί ο οικονομολόγος του Γέιλ Ρόμπερτ Σίλερ, συμερίζονταν οι περισσότεροι Αμερικανοί εκείνη την περίοδο. Υπήρχαν πολλά αίτια για τούτη τη συλλογική κατάρρευση της λογικής και το παρόν βιβλίο θα εξετάσει ορισμένα, αλλά το σημείο-κλειδί είναι να αναγνωρίσουμε ότι τα αίτια της κρίσης ήταν *συστημικά*, ότι απορρέουν από βαθιά ριζωμένα δομικά προβλήματα και ότι δεν μπορούν να αποδίδονται μόνο σε απατεώνες δανειστές ή σε υπερενθουσιώδεις δανειζόμενους. Το σύστημα –το παγκόσμιο– είναι δυσλειτουργικό και αν δεν το συνειδητοποιήσουμε και δε διορθώσουμε το πλαίσιο της πολιτικής που το καθιστά δυσλειτουργικό, θα βιώσουμε μία ακόμα εξίσου σοβαρή κρίση. Το σύστημα αυτό είναι σταθερά προσανατολι-

σμένο υπέρ των λίγων προνομιούχων και κατά απόμων όπως ο ΝτεΒλίγκερ και η ενοικιάστριά του, καθώς και κατά των συνταξιοδοτικών ταμείων που βρέθηκαν στην άλλη πλευρά του οικοδομήματος Abacus του Πόλσον. Όλοι κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα όταν ήρθε η κρίση. Αυτοί –και όχι οι Αμερικανοί τραπεζίτες, οι κτηματομεσίτες και οι Κινέζοι εξαγωγείς που διόγκωσαν τις φούσκες– πλήρωσαν το μεγαλύτερο τίμημα, όταν η κρίση έκανε αναπόφευκτα την εμφάνισή της. Άνθρωποι όπως αυτοί, οι μεσαίες και εργατικές τάξεις της Αμερικής, της Κίνας και άλλων χωρών θα πληρώσουν ξανά, όταν έρθει η επόμενη κρίση.

Οι διαχωρισμοί που δημιουργήθηκαν από αυτό το γεμάτο διακρίσεις παγκόσμιο σύστημα δεν περιορίζονται στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Κίνα. Η αδιάκοπη ανάπτυξη του μηχανισμού εξαγωγών της Κίνας τροφοδοτεί οικονομικές στρεβλώσεις και αλλού. Αρχεί να κοιτάξουμε τα φτωχά «περιφερειακά» κράτη της ευρωζώνης –Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία– τα οποία επιθυμούν απεγνωσμένα να βγουν από την κρίση που έχει φέρει αναταραχή στην παγκόσμια οικονομία. Δεσμευμένοι από ένα υπερβολικά ισχυρό ευρώ, οι παραγωγοί τους δεν μπορούν να συναγωνιστούν τα φτηνά προϊόντα από την Κίνα και το υποτιμημένο γιουάν, γεγονός που τους παγιδεύει σ' ένα φαύλο κύκλο ολισθαίνουσας ανάπτυξης, αυξανόμενων χρεών και, με τρόπο ειρωνικό, εξάρτησης από το Πεκίνο για χρηματοδότηση. Λίγες χώρες έχουν υποβάλει τόσους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο σε τόσες αλλαγές μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα όσο η Κίνα την τελευταία δεκαετία. Με την ανάπτυξή της, η Κίνα άφησε διακριτές ομάδες νικητών και ηττημένων. Μέσα από μια λίγο έως πολύ τυχαία επιλογή ταξιδιωτικών προορισμών, το βιβλίο αυτού θα εξετάσει παραδείγματα από τον καθένα. Θα δούμε πώς εργάτες στο Περθ της δυτικής Αυστραλίας έχουν κερδίσει αδιανόητα πλούτη χάρη στην αδιάκοπη ζήτηση των μεταλλευμάτων τους από τους Κινέζους. Θα επισκεφθούμε όμως και τη Σιουδάδ Χουάρες στα σύνορα ΗΠΑ-Μεξικικού, μια πόλη που έχει γίνει η βιαιότερη του κόσμου εξαί-

τίας, σε μεγάλο βαθμό, της αποτυχίας της μεταποιητικής βιομηχανίας της να ανταγωνιστεί το κινεζικό εξαγωγικό zeitgeist που εισήλθε στην αμερικανική αγορά το 2001. Οι σαφείς διαφορές ανάμεσα στις τοποθεσίες αυτές εκφράζουν τις ανισοροπίες ενός παγκοσμιοποιημένου συστήματος όπου οι ενέργειες ορισμένων σε ένα σημείο έχουν επίπτωση στις ζωές άλλων σε απόσταση χιλιάδων χιλιομέτρων. Ο κόσμος αυτός είναι ένας άδικος, ασταθής τόπος όπου τεράστιες περιουσίες μπορούν να κερδηθούν ή να χαθούν, ανάλογα με τη θέση που έχει κανείς.

Φυσικά, οι αυθαίρετοι διαχωρισμοί ανάμεσα σε προνομιούχους και μη δεν είναι κάτι καινούργιο. Τα κληρονομούμενα προνόμια υπάρχουν από την εποχή των φέουδων. Σύμφωνα, όμως, με μία άποψη της παγκοσμιοποίησης που ήταν δημοφιλής την τελευταία δεκαετία, υποτίθεται ότι θα καταργούνταν, τουλάχιστον όσον αφορά τις ίσες ευκαιρίες. Οι εξελεγμένες τηλεπικοινωνίες, τα ταχύτερα μεταφορικά μέσα και η μεγαλύτερη ευελιξία στη μετακίνηση των εργαζομένων, σε συνδυασμό μ' ένα βελτιωμένο διεθνές νομικό πλαίσιο και ένα σύμφωνο ελεύθερου εμπορίου θα εξομάλυναν το πεδίο για το παγκόσμιο εμπόριο. Ο κόσμος είναι επίπεδος, δήλωνε ο αρθρογράφος και συγγραφέας Τόμας Φρίντμαν, περιγράφοντας μια παγκόσμια οικονομία όπου τα έθνη-κράτη παρέδιδαν την εξουσία σε μια γιγαντιαία ελεύθερη αγορά. Σύμφωνα με τη θέση του Φρίντμαν, νικητές θα αναδεικνύονταν εκείνοι που θα πουλούσαν προϊόντα υψηλής ποιότητας ή υπηρεσίες που θα άξιζαν τα λεφτά τους, ενώ όσοι ήταν ανίκανοι ή απρόθυμοι να καινοτομήσουν, να αυξήσουν την παραγωγικότητα και να ανέλθουν στην αλυσίδα αξιών, θα έχαναν. Καθώς οι κυβερνήσεις έπαψαν να στηρίζουν τις εγχώριες βιομηχανίες, θα έπρεπε όλοι να ανταγωνίζονται υπό αυτούς τους βασικούς όρους. Ετούτος ο νέος υπερανταγωνιστικός κόσμος θα ήταν σκληρός, αλλά δε θα έκανε διακρίσεις και, ενθαρρύνοντας την τάση για παραγωγικότητα και καινοτομία, θα ήταν τελικά ένας καλύτερος τόπος.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και ο σαφώς διαχωρισμένος κόσμος των νικητών και των ηττημένων που προέκυψε ως επακόλουθο κατέρριψε βίαια αυτόν το μύθο. Έδειξε ότι αν και τα αγα-

θά, οι υπηρεσίες και οι κεφαλαιαγορές είχαν όντως παγκοσμιοποιηθεί, το πεδίο δράσης κάθε άλλο παρά ομαλό ήταν – ακριβώς λόγω του στρεβλωτικού ρόλου του ολοζώντανου έθνους-κράτους. Εντούτοις, ακόμα κι αν η οικονομική κρίση αποκάλυψε έναν ανησυχητικό βαθμό απάτης και διαφθοράς ανάμεσα σ' εκείνους που αποκόμισαν τεράστια κέρδη από την προηγούμενη πιστωτική φούσκα, η εκδίωξη των ενόχων δε θα διορθώσει από μόνη της το πρόβλημα. Το ζήτημα, στην προκειμένη περίπτωση, είναι η αποτυχία του οικονομικού και πολιτικού μας συστήματος και σε αυτή είμαστε όλοι κατά κάποιον τρόπο συμμετοχοί. Εμείς –δηλαδή όσοι έχουμε δικαίωμα ψήφου, όσοι ζούμε στις εύπορες δημοκρατικές κοινωνίες της Δύσης– επιτρέψαμε σ' εκείνους που πλουτίζουν από το αποτυχημένο αυτό σύστημα να χρησιμοποιήσουν τους οικονομικούς πόρους τους για να κατευθύνουν την εκλογική διαδικασία και να εμποδίσουν σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Μέχρι να νικήσουμε τη μάστιγα της πολιτικής του χρήματος, οι δημοκρατίες μας δε θα ανταποκρίνονται στην υπόσχεση διακυβέρνησης από την πλειοψηφία, με αποτέλεσμα οι κοινωνίες μας να διχάζονται ολοένα και περισσότερο και οι οικονομίες μας να γίνονται όλο και πιο ασταθείς.

Σύμφωνα με το νεοφιλελεύθερο δόγμα περί απορρύθμισης και ιδιωτικοποιήσεων, που επικράτησε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και διαμόρφωσε τη θέση του Φρίντμαν, δεν αποτελούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα οι οικονομικές ανισότητες που αργότερα ώθησαν τους συμμετέχοντες στο κίνημα Occupy να βγουν στους δρόμους των πρωτευουσών του κόσμου. Οι ανισότητες όσον αφορά τον πλούτο ήταν αναπόσπαστο κομμάτι ενός αποδοτικότερου συστήματος ελεύθερης αγοράς, το οποίο ωθούσε την παγκόσμια οικονομία σε μια διαδικασία εξέλιξης όπου θα επιβίωνε ο ισχυρότερος. Κατά την εσωτερική λογική του νεοφιλελευθερισμού, αν κάποιος επενέβαινε σ' αυτό το σύστημα, θα καθυστερούσε την πρόοδο της ανθρώπινης ευημερίας.

Η άποψη ετούτη όμως δεν αναγνώριζε ότι το «σύστημα ελεύθε-

ρης αγοράς» δεν είναι διόλου ελεύθερο. Η παγκόσμια οικονομία είναι ανισοσκελής, γεμάτη τεράστιες στρεβλώσεις, ανεπάρκειες και ανισότητες, οι περισσότερες από τις οποίες προκύπτουν άμεσα από την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική – άλλοτε από την υπερβολική ρύθμιση και άλλοτε από την πολύ ελλιπή ρύθμιση. Κάθε ατελής πολιτική αποτελεί από μόνη της πρόβλημα, αλλά το χειρότερο είναι τα προβλήματα που δημιουργεί η απόκλιση ανάμεσα στις διάφορες πολιτικές. Ένα παγκόσμιο πλέγμα από αταίριαστες, στρεβλωτικές πολιτικές βρίσκεται στην καρδιά πολλών από τα οικονομικά μας προβλήματα. Οι στρεβλώσεις αυτές, και όχι κάποια δαρβινική διαδικασία που ξεριζώνει την οκνηρία ή την ανικανότητα, είναι η κύρια αιτία που το χάσμα πλούτου στην Αμερική το 2010 βρισκόταν στο ανώτερο επίπεδο σε διάστημα ογδόντα ετών.

Πάντως, λίγοι βλέπουν ετούτη την εικόνα. Αντίθετα, πολλοί αποδίδουν τις διεθνείς ανισότητες σε υποτιθέμενα ελαττώματα του χαρακτήρα κάθε έθνους – στον αχαλίνωτο καταναλωτισμό των Αμερικανών ή στην οκνηρία των Ελλήνων και των Ιταλών. Αν και κανείς δεν μπορεί να διαφωνήσει με το γεγονός ότι οι Αμερικανοί πρέπει να μάθουν να ζουν με τα μέσα που διαθέτουν – οι καταστάσεις, μάλιστα, τους αναγκάζουν πλέον να το κάνουν – ή με το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Ιταλία έχουν ανάγκη από διαρθρωτικές αλλαγές που θα εξασφαλίσουν την ανταμοιβή στη σκληρή δουλειά, είναι επικίνδυνο να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα των συγκεκριμένων χωρών ανεξάρτητα από τις στρεβλώσεις της πολιτικής που διαμορφώνει το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Μπορεί να είναι ευκολότερο να κατανοήσουμε την κρίση σαν ένα είδος τιμωρίας για μια περίοδο άσπυτης υπερβολής, αλλά η ηθικολογία αυτή δε θα διαμορφώσει αποτελεσματική χάραξη πολιτικής. Η λύση απαιτεί συνολική αλλαγή του τρόπου με τον οποίο είναι δομημένη η παγκόσμια οικονομία. Χωρίς αυτή, η έλευση ενός πιο ολιγαρχικού Αμερικανού καταναλωτή θα φέρει μόνο μεγαλύτερες δυσκολίες.

Μια καλή αφετηρία είναι η τιμή της πίστωσης, ο μηχανισμός μέσω του οποίου διογκώθηκε το χρέος της Αμερικής και της Ευρώπης. Για μεγάλο διάστημα, η τιμολόγηση του χρέους ήταν λαν-

θασμένη. Της αποδιδόταν πολύ υψηλή τιμή από τους πιστωτές, με αποτέλεσμα να σημαίνει ότι οι δανειζόμενοι πλήρωναν πολύ λίγα. Ναι, η απληστία και η αφέλεια συνέβαλαν στη μανία για ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου και για επένδυση σε κατοικίες σε μέρη όπως η Ισπανία και η Ιρλανδία, αλλά η χρηματοοικονομική φούσκα δε θα ήταν δυνατή χωρίς την ουσιαστικά λανθασμένη τιμολόγηση του χρέους που προκλήθηκε από την αλληλεπίδραση μιας κακοσχεδιασμένης πολιτικής από διάφορες κυβερνήσεις ανά τον κόσμο.

Είναι κεντρικό δόγμα των οικονομικών –και σίγουρα ένα δόγμα το οποίο συμμερίζονται οι νεοφιλελεύθεροι μεταρρυθμιστές– ότι αν παίξεις με τις τιμές, υπονομεύεις την ικανότητα της αγοράς να κατανείμει τους πόρους εκεί όπου χρειάζονται περισσότερο. Υπάρχουν ενίοτε καλοί λόγοι παρέμβασης στη διαδικασία αυτή και για τη δημιουργία θετικών κινήτρων –να διοχετευθούν κεφάλαια στις υποδομές, στην παιδεία ή στην υγεία, για παράδειγμα–, αλλά αν οι στρεβλώσεις των τιμών πραγματοποιούνται σε συστηματική βάση στο εύρος της οικονομίας, η αυξανόμενη απόκλιση μεταξύ ζήτησης και προσφοράς τελικά παράγει κρίση. Αυτές οι στρεβλώσεις τιμών μπορεί να προκύψουν επειδή οι κυβερνητικές ρυθμίσεις πριμοδοτούν ορισμένες βιομηχανίες και εταιρείες ή, αντίστροφα, επειδή μία αποτυχία στην εφαρμογή ρυθμίσεων υπέρ του ανταγωνισμού επιτρέπει σε ιδιωτικά μονοπώλια να υπονομεύουν την ελεύθερη αγορά. Σε κάθε περίπτωση, καταλήγουμε με λάθος κίνητρα· οπότε, λαμβάνουμε συνεχώς οικονομικές αποφάσεις που οδηγούν σε μέτρια οικονομικά αποτελέσματα για όλους. Μια χαρακτηριστική περίπτωση: η αποτυχία της συγκεντρωτικής οικονομίας της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Κάτι παρόμοιο συνέβη σε ολόκληρο τον κόσμο πριν από την κρίση. Ενοποιήσαμε τις οικονομίες μας σε έναν άνευ προηγουμένου βαθμό, αλλά με το να αφήσουμε στη θέση της αυτή την αταίριαστη πολιτική, τις τιμές και τα κίνητρα, κάναμε κακή κατανομή των πόρων και δημιουργήσαμε ένα εγγενώς ασταθές οικονομικό περιβάλλον. Η ενοποίηση είναι όντως ο δρόμος προς την ευημερία, αλλά χρειάζεται συντονισμός για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητά.

Στην Κίνα, η υποτίμηση του γιουάν, τα χαμηλά επιτόκια και η κοινωνική πολιτική που προωθεί την αποταμίευση μείωσαν το κόστος εισόδου στη μεταποιητική βιομηχανία και δημιούργησαν ισχυρό κίνητρο για τους Κινέζους επιχειρηματίες να εστιάσουν στις εξαγωγές περισσότερο παρά στους εγχώριους καταναλωτές. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η υπερεκτίμηση των τραπεζικών κεφαλαίων ενθάρρυνε την υπερβολική ανάληψη ρίσκου, κι όλα αυτά λόγω του ανομολόγητου δόγματος «too-big-to-fail» (πολύ μεγάλος για να αποτύχει), βάσει του οποίου η κυβέρνηση εγγυόταν σιωπηρά να διασώσει τις τράπεζες, αν βρεθούν σε δυσχέρεια. Το γεγονός αυτό άφησε με τη σειρά του την αμερικανική οικονομία επικίνδυνα εξαρτώμενη από μια συνεχόμενη, τροφοδοτούμενη με πιστώσεις αύξηση των δαπανών στον στεγαστικό τομέα. Και στην ευρωζώνη, ένα παρόμοια υπερπροστατευμένο τραπεζικό σύστημα, που λειτουργούσε υπό μια νομισματική πολιτική της λογικής «ένα μέγεθος για όλους», τιμολόγησε εσφαλμένα την αξία του δημόσιου χρέους, τροφοδοτώντας μια πιστωτική έκρηξη που κάλυψε τις εσωτερικές ανισορροπίες της περιοχής. Σε μεγάλο βαθμό, αυτές οι στρεβλώσεις πολιτικής μπορούν να εντοπιστούν στις δύο μέγιστες τάσεις που συγκέντρωσα, σε γενικές γραμμές, στα δύο μέρη αυτού του βιβλίου: την άνοδο της Κίνας ως παγκόσμιας οικονομικής δύναμης και στην εμφάνιση ενός ισχυρού, ανεπαρκώς ρυθμισμένου και παγκοσμιοποιημένου οικονομικού τομέα. Συνολικά, αυτές οι τεκτονικές μετατοπίσεις αποδιοργάνωσαν την παγκόσμια οικονομία.

Οι ανισορροπίες έχουν φτάσει σ' ένα σημείο όπου η προηγούμενη διχοτόμηση, στο πλαίσιο της οποίας η Κίνα και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες κατασκεύαζαν και ο υπόλοιπος ανεπτυγμένος κόσμος κατανάλωνε, δεν μπορεί να διαρκέσει. Καθώς θα μειώνουν βαθμιαία το υπερβολικά διογκωμένο χρέος τους πωλώντας περιουσιακά στοιχεία, σε μια πολυετή διαδικασία «απομόχλευσης», η αμερικανική και οι ευρωπαϊκές κοινωνίες θα αντιμετωπίσουν αναπόφευκτα μια συνεχόμενη επιβράδυνση των δαπανών. Οι καταναλωτές σ' αυτές τις προηγμένες οικονομίες δεν είναι πια το χρυσωρυχείο που ήταν κάποτε για τους παραγωγούς των ανα-

πτυσσόμενων χωρών και θα εξαρτώνται από τις εξαγωγές για να προωθήσουν την ανάπτυξη. Για να επιστρέψει ξανά ο κόσμος σε ισορροπία λοιπόν, πρέπει να αλλάξουν τα κίνητρα, έτσι ώστε οι Κινέζοι να αποταμιεύουν λιγότερο, οι Αμερικανοί να αποταμιεύουν περισσότερο και οι Ευρωπαίοι να τακτοποιήσουν τις εσωτερικές διαφορές τους όσον αφορά τα έσοδα και τις δαπάνες. Αν αποτύχει αυτή η απόπειρα επανεξισορρόπησης, το τελικό αποτέλεσμα μπορεί να είναι καταστροφικό: εμπορικές συγκρούσεις, κοινωνική αναταραχή, ακόμα και επαναστάσεις και πόλεμοι. Σε μια εποχή όπου η ειρηνική δημοκρατία φαίνεται να κερδίζει έδαφος και όπου τα ανοιχτά εμπορικά συστήματα προστατεύονται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, τέτοιου είδους συγκρούσεις μπορεί να μοιάζουν μακρινή προοπτική. Στο διάβα της ιστορίας της ανθρωπότητας όμως είναι κοινές.

Το πρόβλημα είναι ότι καμία πλευρά δε θα αλλάξει από μόνη της, φοβούμενη ότι οι υπόλοιποι θα το εκμεταλλευτούν. Ο μόνος δρόμος προόδου είναι οι πολύπλευρες συμφωνίες που θα ληφθούν μέσω φόρουμ όπως η G20 και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Προκειμένου όμως οι εθνικές κυβερνήσεις να συναλλαχθούν με αυτόν τον τρόπο, πρέπει να δοθούν τα κατάλληλα κίνητρα. Θα επιχειρήσουν να αλλάξουν την καθεστηκυία τάξη, μόνο αν βρεθούν υπό ικανή πολιτική πίεση – αν απλοί άνθρωποι όπως εσείς κι εγώ το απαιτήσουν.

Στις συζητήσεις μου με ανθρώπους που επηρεάστηκαν από τις οικονομικές κρίσεις των τελευταίων ετών, διαπίστωσα μια βαθιά, καθολική απώλεια εμπιστοσύνης στους πολιτικούς και οικονομικούς μας θεσμούς. Το ανησυχητικό συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα είναι ότι χάνουμε την πίστη στη συλλογική ικανότητά μας να σχηματίσουμε κυβερνήσεις που θα εκφράζουν τη συλλογική βούληση του κόσμου. Κάτι τέτοιο σημαίνει τη λυπηρή απομάκρυνση από τον αισιόδοξο, αν και συχνά παραπλανητικό, ουτοπισμό των περασμένων δεκαετιών. Αποτελεί επίσης σοβαρή απειλή για τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς, ένα σύστημα που, παρ' όλα τα ελαττώματά του, έχει αποδειχθεί μέχρι τώρα το αποτελεσματικότερο όσον αφορά την προώθηση και τη διατήρηση της αν-

θρώπινης ευημερίας. Ένα λειτουργικό καπιταλιστικό σύστημα εξαρτάται από την εμπιστοσύνη και την πίστη του κόσμου: εμπιστοσύνη στο ότι ο νόμος θα προστατεύει τα συμβατικά και ιδιοκτησιακά δικαιώματά του και πίστη σ' ένα σταθερό μέλλον. Χωρίς εμπιστοσύνη και πίστη κανείς δεν επενδύει σε επισφαλή κεφάλαια. Κάτι που σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις δε θα έχουν πρόσβαση στη ροή χρηματοδότησης που χρειάζεται για να επιτραπεί η ανάπτυξη.

Σε κινήματα τόσο ανόμοια όσο το Occupy Wall Street, το U.S. Tea Party και η Αραβική Άνοιξη, βρίσκουμε ενδείξεις ότι ο κόσμος προσπαθεί να προωθήσει την πολιτική αλλαγή προς το καλύτερο. Κι αυτό πρέπει να είναι ενθαρρυντικό. Για τους περισσότερους όμως στόχος είναι η επίθεση ενάντια στους υπάρχοντες θεσμούς και όχι η δημιουργία νέων, καλύτερων. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι λίγοι από τους διαδηλωτές εστιάζουν στο τι πρέπει να γίνει σε διεθνές επίπεδο. Οι κοινωνίες μας οφείλουν να κάνουν ένα ακόμα βήμα συντονισμένες. Πρόκειται για τεράστια πρόκληση, αλλά αν δε βρούμε τρόπο να αναμορφώσουμε συλλογικά το φθαρμένο παγκόσμιο οικονομικό μας σύστημα, η επόμενη δεκαετία προβλέπεται ζοφερή.

Δε χρειάζεται να το ακούσετε από μένα. Στις σελίδες που ακολουθούν, απλοί άνθρωποι, όπως ο Σκοτ, θα δώσουν φωνή στους φόβους, στις ελπίδες και στα όνειρά τους και θα δείξουν έτσι πόσο αδύναμο είναι το υπάρχον παγκόσμιο σύστημα. Συνολικά, οι ιστορίες τους ίσως καταστήσουν σαφές ότι, όπως κι αν εξελιχθούν τα πράγματα στο εξής, αντιμετωπίζουμε όλοι την ίδια κατάσταση.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η άνοδος της Κίνας

Τα αίτια της δυσλειτουργίας: πώς φτάσαμε στη σημερινή κατάσταση

Ο Ρίτσαρντ Νίξον ήταν συμπτωματικά ο πρωτεργάτης του σημερινού παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού μας συστήματος. Επομένως, αποτελεί το ιδανικό σημείο αφετηρίας στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε το δυσλειτουργικό χαρακτήρα της παγκόσμιας οικονομίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι δαπάνες για τον πόλεμο του Βιετνάμ αποδείχθηκαν ολέθριες για τα δημόσια οικονομικά των Ηνωμένων Πολιτειών. Το έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου παρουσίαζε αύξηση σε μηνιαία βάση, καθώς οι Αμερικανοί καταναλωτές συνέχισαν να αγοράζουν νέα φτηνά προϊόντα εισαγωγής από την Ευρώπη και την Ιαπωνία. Μια ολοένα διευρυνόμενη μερίδα ανήσυχων ξένων επενδυτών άρχισαν να μετατρέπουν τα αποθεματικά τους από δολάρια σε χρυσό, μειώνοντας τα τηρούμενα αποθεματικά χρυσού των ΗΠΑ σε επικίνδυνα χαμηλό επίπεδο. Ο πρόεδρος Νίξον αισθανόταν παγιδευμένος από ένα οικονομικό μεγαθήριο που δεν μπορούσε να ελέγξει.

Έτσι, στις 5 Αυγούστου του 1971, ο Νίξον απηύθυνε στον αμερικανικό λαό τηλεοπτικό διάγγελμα. Η βαρύτητά του δεν έγινε πιθανότατα αντιληπτή από την πλειονότητα του ακροατηρίου του,

αλλά κλόνισε σαν σεισμική δόνηση όλα τα τραπεζικά μέγαρα του πλανήτη. Κοιτάζοντας με επισημότητα την κάμερα, ο Αμερικανός πρόεδρος ξεκίνησε την ομιλία του αναφερόμενος, με πένθιμο τόνο στη φωνή του, σε έναν «εξοντωτικό πόλεμο» που είχαν εξαπολύσει κατά των Ηνωμένων Πολιτειών «διεθνείς κερδοσκοποί του χρήματος». Έπειτα, αφού υποσχέθηκε χωρίς το παραμικρό ψήγμα ειρωνείας στη φωνή του να προστατέψει το δολάριο «σαν πυλώνα νομισματικής σταθερότητας ανά τον κόσμο», ο Νίξον ανακοίνωσε ότι είχε δώσει στον υπουργό Οικονομικών Τζον Κόναλι την εντολή να αναστείλει τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό. Η ανακοίνωση αυτή σηματοδότησε και το τέλος του συστήματος Μπρέτον-Γουντς, ενός καθεστώτος που είχε διασφαλίσει την παγκόσμια νομισματική σταθερότητα μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το ποσό των κυκλοφορούντων δολαρίων δε θα εξασφαλιζόταν πλέον από την απαίτηση να τηρείται ισοδύναμη αξία τους σε χρυσό από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα (Fed), ρύθμιση που είχε επιτρέψει στο δολάριο να καταστεί το νόμισμα αναφοράς για όλα τα νομίσματα παγκοσμίως. Ο Νίξον χαρακτήρισε το μέτρο «προσωρινό» και υποσχέθηκε να συνεργαστεί με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και τους εμπορικούς εταίρους της Αμερικής, ώστε να δημιουργηθεί «επειγόντως ένα νέο διεθνές νομισματικό σύστημα» που «θα διασφαλίζει τη σταθερότητα και την ίση μεταχείριση». Αποδείχθηκε όμως ότι οι υποσχέσεις αυτές ήταν αδύνατον να τηρηθούν. Δεκαοκτώ μήνες αργότερα, τα ισχυρά νομίσματα του πλανήτη είχαν αποδεδειχθεί από το δολάριο και υπάγονταν πλέον σε καθεστώδες ελεύθερης διακύμανσης. Το τέλος του αποθέματος σε χρυσό εδραιώθηκε και έκτοτε δε θεσπίστηκε ποτέ ξανά ένα συντονισμένο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα.

Το «Σοκ Νίξον», όπως έγινε γνωστό, είχε βαρύτερες επιπτώσεις μεγάλης εμβέλειας. Επέτρεψε μεγαλύτερη ελευθερία στις διασυνοριακές χρηματικές και πιστωτικές ροές, εξέλιξη που σήμαινε επίσης ταχύτερο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Συνεπαγόταν όμως εξίσου τη δραματική αύξηση της χρηματοπιστωτικής μεταβλητότητας και αστάθειας, καθώς και τη συγκέντρωση με-

γαλύτερης εξουσίας στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Το τραγικό τέλος του συστήματος Μπρέτον-Γουντς προκάλεσε το μετασχηματισμό της παγκόσμιας οικονομίας, θέτοντάς τη στην τροχιά των εξελίξεων που την οδήγησαν στην ανισόρροπη κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει σήμερα.

Χρυσός: σταθεροποιητικός παράγοντας ή ζουρλομανδύας;

Απαλλάσσοντας την Ομοσπονδιακή Τράπεζα από τους περιορισμούς του αντικρίσματος σε χρυσό, ο Νίξον απελευθέρωσε το ισχυρότερο –και, κατά την εκτίμηση ορισμένων, επισφαλές– μέσο οικονομικής ανάκαμψης της Fed: τη δυνατότητα δημιουργίας χρήματος. Το ίδιο συνέβη και με άλλες Κεντρικές Τράπεζες, όταν οι κυβερνήσεις τους αντέδρασαν, προβαίνοντας στην αποδέσμευση των νομισμάτων τους από το δολάριο. Ο πλανήτης εκσφενδονίστηκε σε μια εποχή παραστατικών νομισμάτων, του νόμιμου χρήματος που δεν έχει αντίκρισμα σε κάποια ενσώματη ακινητοποίηση αλλά στην άυλη έννοια της εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης προς την κυβέρνηση. Τρεις δεκαετίες αργότερα, οι πραγματικές επιπτώσεις της δυνατότητας αυτής αποκαλύφθηκαν πλήρως από τα πρωτόγνωρα νομισματικά μέτρα που ελήφθησαν μετά την κρίση του 2008. Συγκεκριμένα, κατέστησε εφικτές τις απόπειρες μαζικής «ποσοτικής χαλάρωσης» της Fed, τα προγράμματα αγοράς ομολόγων χάρη στα οποία η Fed διοχέτευσε τρισεκατομμύρια δολάρια φρέσκου χρήματος στην οικονομία των ΗΠΑ την περίοδο που ακολούθησε μετά την κρίση. Αυτές οι αμφιλεγόμενες νομισματικές ενέσεις αποτέλεσαν θέμα εντονότατης διαμάχης. Ο Ρικ Πέρι, κυβερνήτης του Τέξας και υποψήφιος για το χρίσμα των Ρεπουμπλικάνων τη στιγμή που γράφεται το παρόν βιβλίο, χαρακτήρισε την ενέργεια του προέδρου της Fed Μπεν Μπερνάνκι ως πράξη «που αγγίζει τα όρια της εθνικής προδοσίας» και δήλωσε ότι οι αντιδράσεις στο πρόσωπό του θα ήταν «πολύ άσχημες στο Τέξας». Ωστόσο, ο Μπερνάνκι και η

Fed μάλλον διέσωσαν την οικονομία των ΗΠΑ από τον όλεθρο ενός κύκλου αποπληθωρισμού όμοιου με εκείνον που έπληξε την Ιαπωνία. Παρ' όλα αυτά, με τη μείωση της αξίας του δολαρίου – που κατέστησε ακριβότερες τις εξαγωγές άλλων χωρών– εξόργισε επίσης τους εμπορικούς εταίρους της Αμερικής και συνέβαλε στη διαμόρφωση πληθωρισμού κόστους για το πετρέλαιο και άλλες βασικές πρώτες ύλες. Οι ενέργειες της Fed προκάλεσαν δριμύτατες επικρίσεις σχετικά με τα συστήματα παραστατικών νομισμάτων και αναζωπύρωσαν μία από τις πλέον σφοδρές και συναισθηματικά φορτισμένες αντιπαραθέσεις στους κύκλους των οικονομολόγων.

Η κρίση του 2008 επέφερε αύξηση στον αριθμό των υποστηρικτών της επιστροφής στον χρυσό κανόνα – οι οποίοι, ωστόσο, τον ερμηνεύουν πολύ πιο λαϊκίστικα από το σύστημα Μπρέτον-Γουντς, βάσει του οποίου το αντίκρισμα δολαρίων σε χρυσό ίσχυε αποκλειστικά για κυβερνήσεις και δεν εκχωρούσε σε ιδιώτες το ίδιο δικαίωμα σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες για την απόδοση μετρητών έναντι ράβδων χρυσού. Οι άνθρωποι αυτοί ισχυρίζονται ότι η απόλυτη μετατρεψιμότητα σε χρυσό προσδίδει σταθερότητα στο νομισματικό σύστημα, επειδή δεν επιτρέπει σε σπάταλες κυβερνήσεις να ενδώσουν στον πειρασμό της νομισματοποίησης του δημόσιου χρέους τους. Κατά την άποψή τους, η τύπωση χρήματος συνιστά μεν την εύκολη λύση, αλλά είναι επικίνδυνη, διότι η νομισματική επέκταση είναι συνυφασμένη με πληθωριστικές συνέπειες. Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης δε θα αποτελούσε συνώνυμο όρο του υπερπληθωρισμού, αν την περιόριζε η εφαρμογή του χρυσού κανόνα. Ούτε θα μπορούσε να υπάρξει ανάλογο φαινόμενο με εκείνο του χαρτονομίσματος των 100 δισεκατομμυρίων δολαρίων Ζιμπάμπουε, η ονομαστική αξία του οποίου ισοδυναμούσε με την τιμή αγοράς μόλις τριών αυγών, όταν κυκλοφόρησε τον Ιούλιο του 2008. Η εφαρμογή ενός ορθού χρυσού κανόνα αποκλείει την εμφάνιση τέτοιων περιστατικών. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι αποτελεί και το μαγικό ραβδί για την εξάλειψη της χρηματοπιστωτικής αστάθειας.

Είμαστε όλοι παγιδευμένοι στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα που μας έχει πλήξει ανεπανόρθωτα. Η ζωή μας είναι έρμαιο των ανισορροπιών και των αδικιών του. Τα τρισεκατομμύρια δολάρια και ευρώ που διακινούνται στις αγορές, χρήματα που αφαιρούνται βίαια από ανθρώπους που τα αξίζουν, υπονομεύουν τη μεσαία τάξη στις ΗΠΑ, στην Αργεντινή, στο Μεξικό αλλά και στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ισπανία και πιθανώς την Ιταλία.

Ο δημοσιογράφος Μάικλ Τζ. Κέισι ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο, από την Κίνα και την Ινδονησία μέχρι την Ισλανδία και την Αυστραλία, και αφηγείται απίθανες ιστορίες για συνηθισμένους ανθρώπους που υφίστανται τα δεινά της κρίσης. Ανιχνεύοντας τη ροή του χρήματος και των αγαθών από τη μία ήπειρο στην άλλη, αποδεικνύει πώς η ζωή ενός ιδιοκτήτη ακινήτου στην Αμερική επηρεάζεται από τις ίδιες οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές που καθορίζουν τη ζωή ενός χαμηλόμισθου εργάτη στην Κίνα.

Καταδεικνύει ότι τα οικονομικά προβλήματά μας οφείλονται στις στρατηγικές των πολιτικών που εμποδίζουν την ελεύθερη αγορά και τον δίκαιο ανταγωνισμό. Και αν δε συνειδητοποιήσουν οι κυβερνήσεις ότι οφείλουν να συνεργαστούν για να κάνουν πιο αποτελεσματικό το παγκόσμιο σύστημα, η ανεργία θα βασιλεύει για πολύ ακόμη και οι οικονομίες όλων των κρατών θα είναι ευάλωτες σε μια νέα κρίση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550

www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 11739

